

ბორის ღარჩია

„ვეფხისტყაოსანი“ და ინტერტექსტობრივი მეტოქე

ამჟამად „დამოუკიდებელ“ საქართველოში ჩვენი ეროვნული მეცნიერება, ლიტერატურათმცოდნეობა, დიდ გასაჭირშია. მას ისე ღრღინის და ანადგურებს დასავლეთიდან, სახელდობრ, ამერიკის შეერთებული შტატებიდან, შემოსული სხვადასხვა ფორმალისტური მიმდინარეობა, როგორც სწორედ ამერიკის ამ ქვეყნიდან XIX საუკუნის ბოლოს შემოღწეული ჩვენი მარჩენალი ვაზის მოუშორებელი მწერი ფილოქსერა და ბოლო დროს გაჩენილი ტყეებისა და ხეხილ-მცენარეთა გამხვრელი ე. წ. ამერიკული პეპელა. ამაზე ჟურნალ „სამ საუნჯეში“ საგანგებო სტატია გამოვაქვეყნე — „ფორმალისტური ლიტერატურული მიმდინარეობები და კლასიკური ქართული ლიტერატურა“ (2012, № 4, გვ. 72-104). აქ ნაჩვენებები მაქვს ჩვენი განათლებისა და მეცნიერების განადგურების მესაძირკველის, ამ დარგების ყოფილი მინისტრის, ალექსანდრე (კახა) ლომაიას, მიერ ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორად დასმული თავისი ცოლის დაქალის, ირმა რატიანის მიერ ილია ჭავჭავაძეზე დაწერილი წიგნის, „ტექსტი და ქრონოტოპის“, მეცნიერული არარაობა.

ეს „მწერი“ და „პეპელა“ უკვე რუსთველოლოგიასაც შემოესია და აქაც მებაირახტრე ირმა რატიანია. ამ წიგნის წარდგინებაზე ინსტიტუტში მის მოადგილე მაკა ელბაქიმეს განუცხადებია: „ირმა რატიანის მიერ ლიტერატურათმცოდნეობაში დამკვიდრებული ლ ი მ ი ნ ა ლ ო ბ ი ს თეორია მან წ ა რ მ ა ტ ე ბ ი თ გ ა მ ო ი ყ ე ნ ა შუა საუკუნეთა ლიტერატურის, კერძოდ, « ვ ე ფ ხ ი ს ტ ყ ა ო ს ნ ი ს » კვლევისას, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ თეორია მხოლოდ ერთი ტიპის ლიტერატურისათვის არაა განკუთვნილი და მ ო მ ა ვ ა ლ შ ი მ ი ს ი გ ა მ ო ყ ე ნ ე ბ ი ს ს პ ე ქ ტ რ ი კ ი დ ე ვ უ ფ რ ო გ ა ფ ა რ თ ო ვ დ ე ბ ა“¹.

მაკა ელბაქიმეს, რომელსაც თავი რუსთველოლოგად მოაქვს და მის ძირითად პრობლემებს ვერ ხედავს (ისინი გადაჭრილი ჰგონია), ამ დარგის მომავალი ასე უსახება: „განსაკუთრებით აქტუალურია «ვეფხისტყაოს-

¹ ჟურ. „ჩვენი მწერლობა“, 24 თებერვალი, 2012, № 4, გვ. 42.

ნის» სპეციფიკურ პრობლემათა განხილვა და კვლევა ინტერტიმსტოზრივი (უნდა: „ინტერტიმსტოზრივი“ — ბ. დ.), ინტერტიმსტოზრივი თუ კომპარატივი სტუდიის ასპექტით, რაც უკვე 21-ე საუკუნის რუსთველოლოგიის ამოცანაა“².

ქართული კლასიკური მწერლობისადმი ინტერტიმსტოზრივი მეთოდის მისადაგება ჭეშმარიტ მეცნიერ-მკვლევართა ხელშია ციხურულ გაუგებრობასა და სიმახინჯეს იწვევს. ამის ერთი ნიმუში ზემორე აღნიშნულ კრიტიკულ სტატიებში ვაჩვენე, როდესაც უდავოდ კარგი მკვლევარის, თეიმურაზ დოიშვილის, მიერ გალაკტიონ ტაბიძის „მამულის“ ინტერპრეტაციაზე დაწერილი სტატია განვიხილე. იგივე უნდა ვთქვა ჭეშმარიტი მეცნიერის, მარიამ კარბელაშვილის, ბოლოდროინდელი რუსთველოლოგიური ნაშრომების შესახებაც. ვნახოთ, როგორ იყენებს ის სწორედ ინტერტიმსტოზრივი მეთოდს.

კაცის კვლა „ვეფხისტყაოსანში“ და მისი ინტერპრეტაცია

ქალბატონი მარიამი, რომელთანაც ათეული წლების თანამშრომლობა-მეგობრობა მაკავშირებს და ქათინაურებს არ ვკადრებ, პირველხარისხოვანი რუსთველოლოგიური ნაშრომების ავტორია. ახლა კი აქვეყნებს ისეთ სტატიებს, რომლებსაც, აშკარაა, არათუ რაიმე სარგებელი, პირიქით, ზიანი მოაქვს. 2010 წელს კრებულში „ლიტერატურული ძიებანი“ ბეჭდავს სტატიას: „ვეფხისტყაოსნის უადრესი კომენტარი. რუსთაველი და ჟამთააღმწერელი“ (№ XXXI, გვ. 100-115). იმავე წელს, ცოტა ადრე, საერთაშორისო კონფერენციაზე კითხულობს მოხსენებას „რუსთველოლოგია საბჭოთა ტოტალიტარიზმის პირობებში“ და აქვეყნებს მას (საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია. ტოტალიტარიზმი და ლიტერატურული დისკურსი. მე-20 საუკუნის გამოცდილება, მასალები, თბ., 2010).

ცნობილია: „ვეფხისტყაოსნისა“ და მისი ავტორის შესახებ ცნობები, გარდა იმისა, რაც მის ხელნაწერებში, მათ შორის გაგრძელებებში, მოიპოვება, ე. წ. „აღორძინების ხანამდე“ (XVI-XVII სს.) არ შემონახულა. „ლიტერატურულ ძიებანში“ მოთავსებული სტატიის სათაურიდანაც ჩანს, რომ ავტორის აზრით, „ვეფხისტყაოსანს“ ეხმაურება XIV საუკუნის ისტორიოგრაფიული თხზულება „ჟამთააღმწერელი“, სახელდობრ, ისეთ უმნიშვნელოვანეს საკაცობრიო ზნეობრივ საკითხში, როგორიცაა „კაცთა კვლა“.

ისიც ცნობილია, რომ ტარიელის მიერ ხვარაზმელი სასიძოს მოკვლა, ზნეობრივი თვალსაზრისით, ჩვენში ყოველთვის იწვევდა ინტერესსა და აზრთა სხვადასხვაობას. ქალბატონ მარიამს ამაზე არაერთი გამოკვლევა

² მაკა ელბაქიძე, პერსპექტივები, კრებულში: მოგითხრობთ „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ, თბ. 2009, გვ. 108.

აქვს გამოქვეყნებული. ამჯერად მას ახალი ლიტერატურულ-თეორიული მიმდინარეობის — „ინტერტექსტობრიობის“ — მომარჯვებით უბრუნდება. დაბეჯითებით ამბობს, რომ „*ჟამთააღმწერლის მიმართება ვეფხისტყაოსნის აღნიშნული ეპიზოდისადმი ინტერტექსტის საუკეთესო ნიმუშია*“ (გვ. 101).

თავად განმარტავს: „*ტერმინი ინტერტექსტობრიობა შემოიღო ი. კრიოსტევაძე 1967 წელს. ეს ტერმინი შემდეგში პოსტმოდერნისტული კრიტიკის ერთ-ერთ ძირითად პრინციპად იქცა. ინტერტექსტობრიობა აღნიშნავს ტექსტთა ზოგად თვისებას, რაც იმაში გამოიხატება, რომ მათ შორის არსებობს კავშირები, რომელთა მეშვეობით ტექსტებს (ან მათ ნაწილებს) მრავალი სხვადასხვაგვარი ხერხით ცხადად თუ ფარულად შეუძლიათ ერთმანეთზე მითითება*“³.

მ. კარბელაშვილი საგანგებოდ ჩერდება საკითხის ისტორიაზე — სამეცნიერო ლიტერატურაში რა მოსაზრებანი არსებობს „*ჟამთააღმწერლის*“ „*ვეფხისტყაოსნისადმი*“ მიმართების თაობაზე. იმოწმებს პავლე ინგოროყვას თვალსაზრისს, რომ ამ საისტორიო თხზულებაში ნახსენები ჰერეთის ერისთავი შოთა არის პოემის ავტორი შოთა რუსთველი. მემატეიანის ცნობით, ეს „*ჰერეთის ერისთავი შოთაი, რომელსა მანისი ფერობისათვის კუპრობით უხმობდეს*“ ყოფილა „*არარათა ნიჭთა და ზნეთა სამამაკაცოთა მქონებელი*“⁴.

მ. კარბელაშვილი ბეჯითად აღიარებს, რომ ეს თვალსაზრისი სამეცნიერო ლიტერატურაში მკვეთრად და სამართლიანად უარყოფილია. მისი სიტყვებია: „*დიდი ზანია მეცნიერულადაა დასაბუთებული, რომ შოთა რუსთველი და «ჰერეთის ერისთავი შოთა» ერთი და იგივე პირი არ არის*“ (გვ. 105). ოლონდ, მისივე სიტყვით, „*მიუხედავად ამისა, პავლე ინგოროყვას საგულისხმო მიგნება ზოგადი აზრით მაინც ძალაში რჩება*“ (იქვე). უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, ბატონმა პავ-

³ ი. რატიანის თანაავტორობით, რედაქტორობითა და წინათქმით ლიტერატურის ინსტიტუტის მიერ გამოცემულ „*ლიტერატურის თეორიის*“ სახელმძღვანელოში, რომელსაც ერთვის ვენერა კუთვნილია და რუსუდან ცანაგას მიერ შედგენილი „*ტერმინოლოგიური სიტყვარი*“, „ინტერტექსტობრიობა“ ასეა ახსნილი: „*ეს ტერმინი პირველად პოსტსტრუქტურალიზტმა იულია კრისტევაძე გამოიყენა 1966 წ. თავდაპირველი მნიშვნელობით, იგი ალუზიის ანალოგიურია. შემდგომ ამ ტერმინის მნიშვნელობა მრავალჯერ შეიცვალა: 1. ტექსტის მნიშვნელობის ჩამოყალიბება სხვა ტექსტების დახმარებით. ინტერტექსტი შეიძლება იყოს ავტორის მიერ ნახსენები ან ტრანსფორმირებული სხვა ტექსტი. 2. მკითხველის მიერ ერთი ტექსტის კითხვისას სხვა ტექსტის მოხმობა*“ (გვ. 102).

⁴ ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ვეველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილი ი. ს. მიერ, II, თბ., 1959, გვ. 192; *ჟამთააღმწერელი, ასწლოვანი მატეიანე, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთო რუაზ კიკნაძემ, თბ., 1987, გვ. 75. კიდევ გვ. (შესაბამისად): 215; 97. ს. ვალუხნიშვილმა გამოაქვეყნა ამ თხზულების ერთ ხელნაწერზე მარი ბროსეს მინაწერი, საიდანაც ირკვევა: მას, პირველს, დაუსვამს საკითხი ამ შოთასა და შოთა რუსთველის იგივეობის შესახებ.*

ლემ ეს ვერ დაამტკიცა, მაგრამ მტკიცდებოდა. ამის დასასაბუთებლად იგი ერთმანეთს უდარებს „ვეფხისტყაოსანსა“ და „ჟამთააღმწერლის“ ტექსტებს, რომლებშიაც კაცის „მიპარვით მოკვლის“ ამბებია მოთხრობილი.

„ჟამთააღმწერელი“ გადმოგვცემს: მონღოლებს, რომელთაც საქართველო დაპყრობილი ჰქონდათ და ჩვენს ხალხს სხვა ქვეყნების წინააღმდეგ საბრძოლველად იყენებდნენ, ალამუთს გალაშქრებისას ქართველებიც ახლდათ. ეს ომი შვიდ წელიწადს გაგრძელებულა. ისტორიკოსი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ ალმუთელნი „არიან კაცის მკვლელნი მიპარვითა, რომელთა მულიდად უწოდებენ“. მათ ბრძოლის ეს ხერხი ჩაღატა ნოინის წინააღმდეგ გამოუყენებიათ. „დღესა ერთსა, — მოგვითხრობს ისტორიკოსი, — წარმოგზავნეს ალმუთელთა მულიდი⁵ ხელოვანი. მოვიდა ღამით და შემოეპარა მკვლელთა ჩაღატა ნოინისათა, შევიდა კარავსა მისსა, მძინარესა დასდგა დანა გულსა მისსა და მოკლა იგი, რომელ ვერავინ ცნა“.

ეს მკვლელობა ქართველებს დაბრალდათ: „და ამას ყოველნი უცილოდ დაამტკიცებდეს“. ერთადერთი, ვინაც ეს ბრალდება არ გაიზიარა, ჩარმაღან ნოინი აღმოჩნდა, რომელმაც მტკიცედ განაცხადა, რომ ქართველები შთამომავლობითა და თავისი (ქრისტიანული) სარწმუნოებით მკვლელები არ არიან: „დასწვნარდით, კაცნო, რამეთუ არა არს ნათესავი ქართველთა კაცის მკვლელი, და არცა სჯული უცთესი ვითარი სანაქმისა ქმნად“ (გვ. შესაბამისად: 208-211; 91-94).

მალე, მას შემდეგ, რაც ქართველებმა ღვთისმშობლისადმი ლოცვა აღავლინეს, გამოჩნდა ვიღაც კაცი, რომელმაც ღვთისმშობლის შთაგონებით აღიარა, რომ მკვლელობა ქართველებმა კი არა, მან ჩაიდინა.

მარიამ კარბელაშვილი სავსებით სწორად განმარტავს, რომ ჟამთააღმწერელი დაბეჯითებით გმობს კაცის კვლას და იგი ქართველისა და ქრისტიანისათვის ყოვლად მიუღებელ თვისებად მიაჩნია.

საპირისპირო ვითარებაა „ვეფხისტყაოსანში“. ქალბატონი მარიამი ასახელებს მხოლოდ ხვარაზმშაჰის ძის მკვლელობას.

გავიხსენოთ ეს ეპიზოდი.

ეს მკვლელობა ნესტან-დარეჯანის თაოსნობით შემუშავდა და ტარდებოდა განახორციელა. ნესტანის დავალებაა (ტექსტს ვიმოწმებთ ა. შანიძისა და ა. ბარამიძის 1966 წლის ვარიანტებიანი გამოცემის მიხედვით):

„ღიდსა სისხლსა ვერ შეგაქმნევ, ვერ ვიქნები შუა კედლად;

რა მოვიდეს სიძე, მოკალ მისთა სპათა აუწყვედლად“ (545. 2-3).

⁵ რ. კიკნაძე თავის გამოცემაში ი. პ. პეტრუშევსკიზე დაყრდნობით ამ სიტყვას ასე განმარტავს: „ურწმუნო, ერთგუკოსი. ეს ტერმინი მეტწილად იხმარებოდა ისმაილიტთა სექტის წევრების მიმართ, რომელთაც ირანში შექმნილი ჰქონდათ თავიანთი სახელმწიფო (1090-1256), ცენტრით ალამუთის ციხეში. მათი ბრძოლის მთავარი იარაღი იყო პოლიტიკური მკვლელობა“ (გვ. 241).

„მიიპარვით მოკალ სასიძო, ლაშქართა ნუ მოირთაო, მისთა სპათაცა ნუ დაჰხოც, ზროხათა ვითა, ვირთაო, — დიადი სისხლი უბრალო კაცმანცა ვით იტვირთაო?“ (546. 2-4).

მკვლელობას ტარიელი ასე აღწერს:

„კარავსა შევე, იგი ყმა ვითა წვა, ... უსისხლოდ მოვკალ“ (560. 3-4).

„კარვის კალთა ჩახლართული ჩავჭერ, ჩავაკარაბაკე, ყმასა ფერხთა მოვეკიდე, თავი სვეტსა შეუტაკე...“ (561, 1-2).

მ. კარბელაშვილს აქაც უნდა დავემოწმეთ, რომ დიდი სხვაობაა „ჟამთააღმწერლის“ ზნეობრივ იდეალსა და ტარიელის საქციელს შორის.

ამრიგად: საესებით მართალია მარიამ კარბელაშვილი, როცა ერთმანეთს უპირისპირებს, თვისებრივ განსხვავებას ხედავს „ჟამთააღმწერლის“ მიერ და „ვეფხისტყაოსანში“ აღწერილ სასიძოს მკვლელობას შორის.

ოღონდ აქედან ავტორის ძალიან შორს მიმავალი დასკვნა გამოაქვს: მემატანის „თხზულებაში დიდი დრამატიზმით აღწერილია აღმუთის ეპიზოდი, რომელიც მთლიანად ტარიელის მიერ ზეარაზმშას შეილის «მიპარვით» მოკვლის აღუზიას წარმოადგენს და მკვეთრად პოლემიკურია შოთა რუსთველის მიმართ ქრისტეანული (resp. ზოგადსაკაცობრიო) ზნეობის კონტექსტში“ (გვ. 105. ხაზგასმა ავტორისაა, დაყოფა ჩემი — ბ. ღ.).

ეს დებულება სტატიაში რამდენიმეჯერ მეორდება. ერთგან შეჯამებული სახით ნათქვამია: „ამრიგად, როგორც ისტორია მოწმობს, ტარიელის მიერ ზეარაზმშას შეილის მიპარვით მოკვლა ჯერ კიდევ ექვსი საუკუნის წინ ყოფილა მორალური თვალსაზრისით უარყოფითად შეფასებული“ (გვ. 112).

მკვლევარის აზრით, ჟამთააღმწერელი ამ შემთხვევაში არა მარტო თავის თანამედროვეებზე ზრუნავს, არამედ მისი მიზანია, ამ ქვეტექსტური მინიშნებით ტარიელის მიერ ჩადენილი უზნეო საქციელი მომავალ თაობებსაც აცნობოს და გააგებინოს: „...ჟამთააღმწერელი არა მხოლოდ მის თანამედროვე, არამედ იმ მომავალ მკითხველსაც გულისხმობს, რომელიც შეძლებს ამ ინტერტექსტობრივი მინიშნების ამოცნობას და ავტორის შესაბამისად აღქმას. — ეს მინიშნება ფაქტობრივად მიმართვია, რათა მკითხველის ყურადღება მიიპყროს“ (გვ. 111).

ნამდვილად არის კი ასე, — ჟამთააღმწერელს, როცა აღნიშნულ ეპიზოდს წერდა, მხედველობაში მართლაც „ვეფხისტყაოსანი“ ჰქონდა და მას ეკამათებოდა?

* * *

ეს თვალსაზრისი იმდენად თვითნებურია და სინამდვილეში მისი რაიმე დამადასტურებელი არაფერი ჩანს, შეიძლებაოდა მისთვის ყურადღება არც მიგვექცია. მაგრამ, რადგან იგი ერთ-ერთი ნიმუშია იმ დაუსაზღვრელი, უკიდურესად სუბიექტური მეთოდოლოგიისა, რომელიც ქართული კლა-

სიკური მწერლობის კვლევა-ძიებას ყალბ გზაზე აყენებს, თანაც, ვიშორებ, ისე კარგი მკვლევარისა და რუსთველოლოგის მხრივ, როგორც მარიამ კარბელაშვილია, დუმილი გამართლებული და სასარგებლო ვერ იქნება. მეორეც, იგი უკავშირდება რუსთველოლოგიაში ახალფენადგმულ ასევე ყალბ შეხედულებას „ვეფხისტყაოსნის“ რაობის შესახებ. საუბარია პ. ბერკოვის მიერ წამოჭრილ და ბოლო დროს ზოგიერთის მიერ ატაცებულ თვალსაზრისზე, თითქოს პოემა ძირითადად აგებული იყოს დანაშაულის, სასჯელისა და მონანიების თემაზე. ვითომც, ნესტანისა და ტარიელის მიერ „უდანაშაულო“ სასიძოს მოკვლა შოთარუსთველს მიანიჭებს დანაშაულად, ცოდვად, რაც ამგვირებმა იმ ტანჯვით უნდა გამოისყიდონ, ნესტან-დარეჯანის დაკარგვის, პონისა და გამოხსნის გზაზე მათ თავს რომ გარდახდათ.

ადრე შევეხე, ეს მოსაზრება უკიდურესობამდე განავითარეს ვაირუსთველოლოგებმა ნესტან სულავამ და რევაზ სირაძემ⁶. ჩემდა გასაოცრად, ამასვე იზიარებს მათგან ნიჭითა და ცოდნით შეუდარებლად ამაღლებული რუსთველოლოგი მარიამ კარბელაშვილიც. საამისოდ მხოლოდ ერთ ამონაწერს დავიმოწმებ მისი ადრე გამოქვეყნებული სტატიიდან „ვეფხისტყაოსანი“ როგორც მეტაფორა“: „...სიმბოლიკით ტყავის სამოსელი ადამიანის ბუნების გაორების ნიშანია: ერთის მხრივ, იგი ნიშანია ადამიანის ცოდვით დაცემისა, ზოლო, მეორე მხრივ კი - სულიერი აღდგომისა, დაკარგული სისავის მოპოვების იმედისა. ჩემის აზრით, სწორედ ამ ბიბლიურ კონტექსტში ხდება შესაძლებელი რუსთაველის პოემის სათაურის ობიექტური ინტერპრეტაცია: ხეარაზმშას შვილის ვერაგული მკვლელობის ცოდვაა, რომელიც აწამებს ტარიელს და ნესტან-დარეჯანს, რომელნიც სულიერი ტანჯვა-წამების გავლით, მონანიების გზით აღწევენ სულიერ აღორძინებას. ეს არა მარტო ტარიელისა და ნესტან-დარეჯანის, არამედ მთელი კაცობრიობის გზაა ცოდვისა და მონანიებიდან - ღვთაებრივ ყოვლისმომცველ სიყვარულამდე, როგორც რუსთველის პუმიანისტური იდეალი“⁷.

და ამას არა მარტო აღიარებს და იზიარებს, მის დამტკიცებას სხვადასხვა მხრივ ცდილობს. სარეცენზიო სტატიებიც ამავე მიზანს ემსახურება.

ამიტომ უპირველესად საჭიროა, რამდენადმე ფართოდ და ერთიანად განვიხილოთ „ვეფხისტყაოსნის“ გმირთა მიერ ჩადენილი მკვლევობები.

⁶ უვიცობის, პლაგიატობისა და განუითხაობის წინააღმდეგ რუსთველოლოგიაში, თბ., 2008, გვ. 76-88, 231-234 და სხვა.

⁷ გაზ. „მამული“, ოქტომბერი, 1996, გვ. 4.

მარიამ კარბელაშვილმა მარიამ ევლოშვილის ფსევდონიმით ტარიელის მიერ ხვარაზმელი სასიძოს მკვლელობა ზნეობრივი თვალსაზრისით საგანგებოდ განიხილა საკმაოდ ვრცელ სტატიაში — „არუთქმელობა არ ვარგა...“ (ჟურ. „ლაშარი“, 1991, ,, 2, გვ. 122-139). აქ გამოთქმული მოსაზრებანი განვითარებულია ზემორე დასახელებულ სარეცენზიო სტატიებში.

პოემაში კაცთა კვლასა და ხოცვას, შეიძლება ითქვას, მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. პოეტი არათუ ერიდება ან სადმე ცდილობს მინიშნებით ამ საშინელებათა ჩვენებას, არამედ, პირიქით, ფართოდ, გამეორებებითა და შთამბეჭდავად გვიხატავს ყველა მათგანს.

თავიდანვე უნდა აღვნიშნო, რომ სასიძოს მოკვლის შესახებ ნესტან-დარეჯანის მიერ გადაწყვეტილების მიღება და ტარიელის მიერ შესრულება ცხელ გულზე არ მომხდარა. რაც ნესტანმა იგი მოიფიქრა და სატროფოს გაუზიარა და დაავალა, მას შემდეგ კარგა ხანი გავიდა.

ტარიელი ერთხანს სატროფოსთან გაჩერდა (550.1: „ხანი დავყავ...“), მერე ფარსადან მეფეს შეხვდა და სასიძოს დასახვედრად მისი დავალება მოისმინა და შეასრულა:

„მიბრძანა: «ჩემთვის ესე დღე ღვინი და სიხარულია...

კაცნი გავგზავნენთ, მოვიდოთ ყოვლგნით საჭურჭლე სრულია...»“

(552. 1, 3).

„მე გავგზავნენ ყოვლგან კაცნი საჭურჭლეთა წამომსხმელნი;

სასიძოცა მოგვივიდა, იყვნეს ხანსა არ-დაშხმელნი;

შიგნით ჩვენნი გაეგებნეს, გარეთ მოდგეს ხვარაზმელნი;

მათ ლაშქართა ერთგან მყოფთა ვერ იტევდეს ვერცა ხმელნი“ (553).

„მეფემან ბრძანა: «მოკაზმეთ კარვითა მოედანია,

გამოისვენოს სიძემან, დაყოს ცოტაი ხანია»...“ (554. 1-2).

„მოედანს დავდგით კარვები წითლისა ატლასებისა.

მოვიდა სიძე, გარდახდა, დღე, ჰგვანდა, არს აღვსებისა...“ (555. 1-2).

აქედან დაღლილ-დაქანცული შინ წავიდა:

„მე დავშვერ, ვითა წესია საურავ-გარდახდილისა;

შინა წამოველ, მაშვრალსა ქმნა მომდომოდა ძილისა...“ (556. 1-2).

დასვენება ვერ მოასწრო, ნესტანი ისევ იბარებს და დავალებას ერთხელ კიდევ მკაცრად უმეორებს:

„შევედით, ვნახეთ წარბ-შერჭმით ბალიშსა ზედა მჯდომარე,

წავდეგ, მიბრძანა: «რასა სდგა? დღე მიგიჩს წინ საომარე!

ანუ გამწირე, მიტყუე და კვლაცა მოიმცთომარე?!»“ (558. 1, 3- 4).

აი, ამის შემდეგ მიდის ტარიელი სასიძოს მოსაკლავად და, გადაუჭარბებლად უნდა ვთქვათ, უსასტიკესად იქცევა.

ტარიელი ასევე იქცევა ისე მარტივ, არასაომარ და არასაბრძოლო ეპიზოდში, როგორცაა წყლის პირას როსტევეანსა და ავთანდილთან მისი შეხვედრა. ტარიელმა მაშინ მეფეს ბევრი თანმხლები პირი დაუხოცა.

ჯერ მწერალი გვიამბობს:

„მონათა ხელი გამართეს მის ყმისა შესაპყრობელად,
მან იგინი, გლახ, დახადნა მტერთაცა საწყალობელად:

პ კ რ ნ ა ე რ თ მ ა ნ ე რ თ ს ა , დ ა ხ ო ც ნ ა

თავსა ხელ-აუპყრობელად,

ზოგსა გადაპკრის მათრახი

ქ ვ ე მ კ რ დ ა მ დ ი ს გ ა ს ა პ ო ბ ე ლ ა დ “ (95).

„... რაზომნიცა მიეწივნეს, ყოვლნი მკვდართა დაასახნა,
კაცო კაცსა შემოსტყორცა,

როსტან ამად ივაგლახნა“ (96. 3-4).

განა ტარიელს არ შეეძლო, ისე გასცლოდა იქაურობას, ეს ცოდვა არ ჩაედინა?! აკი, როცა როსტევეანი დაედევნა, ისე გაქრა, ვერავინ დაინახა:

„რა ცნა, მეფე მოვიდაო, ჰკრა მათრახი მისსა ცხენსა,
მასვე წამსა დაიკარგა, არ უნახავს თვალსა ჩვენსა,
ჰგვანდა ქვესკნელს ჩაძვრომილსა ანუ ზეცას ანაფრენსა,
ეძებდეს და ვერ ჰპოვებდეს კვალსა მისგან წანარბენსა“ (98).

ამასვე აღნიშნავს შემდეგ როსტევეანიც:

„მე რა მნახა, ცხენსა შეჯდა, თვალთა ცრემლნი მოიხოცნა...

ვითა ეშმა დამეკარგა...“ (111, 1, 3).

ხალხის დახოცვა, როგორც ვაჟკაცობისა და გმირობის გამოხატულება, ასევე ესახებათ როსტევეანსა და ავთანდილს, როცა ამ ინციდენტს იგონებენ. როსტევეანი:

„შესაპყრობლად შეუუზახენ, სპანი სრულად დამიხოცნა“ (111. 2).

„მან დამიხოცა ლაშქარი,

ადინა სისხლი დვარული“ (112. 2).

ავთანდილი:

„გახსოვს, ოდეს დაჰხოცე მონები არ საპყრებია“ (288. 4).

„გიზმეთ, არ მოხვე, ლაშქარნი უკანა გამოგკიდენით,
შენ ველნი წითლად შეჰლებენ სრულად სისხლისა კიდენით“ (389. 3-4).

ტარიელი ჟღერს და ანადგურებს ხატაელებს, რამაზის ლაშქარს:

„ახლოს მივე, შემომხედნეს, «შმაგაიო», ესე თქვესა.

მუნ მივეპმართე მკლავ-მაგარმან, სად უფროსი ჯარი დგესა;

კაცს შუბი ვჰკარ, ცხენი დავეც, მართ ორნივე მიჰხდეს მზესა,

შუბი გატყდა, ხელი ჩავყავ, ვაქებ, ზრმალო, ვინცა გლეხა!

შიგან ასრე გავერივე, გლონის ჯოგთა ვითა ქორი,

კაცი კაცსა შემოვსტყორცი, ცხენ-კაცისა დავდგი გორი;

კაცი, ჩემგან შენატყორცი, ბრუნავს ვითა ტანაჯორი,
 ერთობ სრულად ამოვწყვიდე წინა კერძი რაზმი ორი.
 ერთობილნი მომეხვიენეს, მგრგვლივ შეიქმნა ომი დიდი;
 ვჰკრი რასაცა, ვერ დამიდგნის, სისხლსა მჩქეფრსა ამოვჰღვრიდი:
 ცხენსა კაცი გაკვეთილი მანდიკურად გარდავჰკიდი...“ (449-451).
 სისხლის მღვრელია ავთანდილი, ასევე ფრიდონი. ავთანდილი წერ-
 ილში ფრიდონს ასე მიმართავს:

„ლომისა მსგავსო ძალ-გულად, მზეო შუქ-მოიეფეო,
 მოვლენილო და მორჭმულო, მტერთა

ს ი ს ხ ლ ი ს ა მ ჩ ქ ე ფ ე ო“ 1318. 2-3).

ამ მხრივ არაფრით განსხვავდება ავთანდილის ბრძოლა მეკობრეთა წინააღმდეგ. აი, როგორ გაუსწორდა მათ:

„... შეშინდა იგი ლაშქარი, გზა ძებნეს გარდსახვეწელი:
 ველარ გარდესწრნეს, გარდუხლტა მტერთა მი და მო მღეწელი:
 არ დარჩა კაცი ცოცხალი

მუნ მისგან დაუფრეწელი.

მათ ლაშქართა გულ-უშიშრად

ასრე ჰხოცდა, ვითა თხასა;

ზოგი ნავსა შეანარცხის, ზოგსა ჰყრიდა შიგან ზღვასა;
 ერთმანერთსა შემოსტყორცის, რვა ცხრასა და ცხრა ჰკრის რვასა;
 დამალულნი მკვდართა შუა იმალვიან, მალვენ ხმასა“ (1043-1044).

ამას უნდა დავუმატოთ ავთანდილის მიერ ჩაშნიგირის მკვლელობა, რომელსაც ქვემოთ შევეხებით.

* * *

ბუნებრივია, მკვლელობა და ზოცვა-ჟღერა ქაჯეთის ციხის ალებისას კიდევ უფრო მეტია. სამივე გმირი ამაზე ერთხმად საუბრობს. ფრიდონი, რომელმაც პირველმა ილაპარაკა ციხის ალების გეგმაზე და სურს ციხეში პირველი შევიდეს, ამბობს:

„...თქვენ ჭირად გიყო შიგანთა

პოვნა კაცი სა მრთელისა“ (1394. 4).

„ლაშქართა დავჰხოც, გაავახვამ,

ჰნახოთ გაღება კარისა (1395. 3).

ავთანდილს ეშმაკურად, მალულად, არსებითად მიპარვით, სურს ციხეში შეღწევა:

„მალვით ჩავიცვამ აბჯარსა, გავეცრუები,
 ღმერთმან ქმნას, უხვად ვადინო

შიგნით სისხლისა რუები“ (1399. 3-4).

სისხლის ღვრას გეგმავს ტარიელიც:

„მან ერთმან შიგნით შიგანნი მივსცნეთ სისხლისა ღვარებსა“ (1404. 3).
თვით ბრძოლის სურათი:

„...ველნი მკვდართა ვერ იტევდეს,
გადიადღა ჯარი მკვდრისა“ (1414. 4).

„სამგნითვე კართა შესჯარნეს,
ჭირი არ ნახეს კაფისა“ (1415. 3).

„ავთანდილ და ლომი ფრიდონ შიგნით ერთგან შეიყარნეს,
მტერი სრულად აეწყვიდნეს,
სისხლნი მათნი მოედვარნეს“ (1416. 1-2).

ცალკე და განსაკუთრებით აღსანიშნავია ჩაშნიგირის მკვლელობა. ავთანდილმა, ტარიელის მსგავსად, მიპარვითა და არანაკლები სისასტიკით სიცოცხლეს გამოსასლმა ლოგინში მწოლი უმწეო ადამიანი და მასთან ერთად მისი გუშაგები, თუმცა ამ მოხელის ამბავი წესიერად არც კი იცოდა:

„ავთანდილ გავლო ქალაქი მით უებროთა ტანითა;
ზღვის პირსა სახლი ნაგებნი დგას ქვითა წითელ-მწვანითა“ (1112. 1-2).

„მუნ მიჰყავს პირ-შე ავთანდილ მას, მისსა წინამძღომელსა;
ხმა-მდაბლად ჰკადრებს: «მისია სრა მისი, ეძებ რომელსა»,
ურვნებს, ეტყვის: «ჰხედაო ბანსა ზე და ქვე მდგომელსა?
იქი წევს ძილად, იცოდი, ანუ ქვე ჰპოვებ მჯდომელსა».
კარსა წინა დარაჯანი ორნი უწევს მას, გლახ, ყმასა.

ყმა გავიდა, გაეპარა, დააგდებდეს ვირე ხმასა,
თვითო ხელი ყელსა მიჰყო, მუნვე მისცა სულთა ხდასა,
თავი თავსა შეუტაკა, გაურია ტვინი თმასა.

იგი ყმა საწოლს მართო წვა გულითა ჯავრიანითა;
ხელ-სისხლიანი ავთანდილ შედგა ტანითა ჯანითა;
ველარ აესწრა, იდუმალ მოკლა, ვერცა თუ ვცანითა,
ხელი მოჰკიდა, მიწასა დაასკვნა, დაკლა დანითა.

მჭვრეტელთა შუე და მებრძოლთა მხეცი და ვითა ზარია,
ბეჭდითურთ თითი მოჰკვეთა, ქვესკნელს მიწათა გარია,
ზღვითვე სარკმელთა გასტყორცა, ზღვისა ქვიშათა გარია,
მისთვის არცადა სამარე, არცა სათხარად ბარია“ (1113-1116).

ქალბატონი მარიამი ამ მკვლელობაზე რატომღაც არაფერს ამბობს. ნიშანდობლივია, რომ ის ავტორები, რომლებიც ტარიელის მიერ ჩადენილ მკვლელობას უზნეობად და ცოდვად მიიჩნევენ და ისე ესახებათ, თითქოს პოემაში მისი ტანჯვით მონანიება ხდებოდეს, ავთანდილის ამ საქციელზე თვალს ხუჭავენ. კარგად ჩანს, ამას გვერდს იმითომ უვლიან, რომ პოემაში შემდეგ არაფერი ხდება ისეთი, ავთანდილის რაიმე დასჯადან სინანულად მივიღოთ.

შოთა რუსთველი ტარიელის, ავთანდილისა და ფრიდონის მიერ ჩადენილ ყველა მკვლელობას აღტაცებით, აღფრთოვანებით აგვიწერს, მათი ფიზიკური სიძლიერის, მოხერხებულობისა და, საერთოდ, ვაჟაკობის გამოხატულებად გვისახავს. არსაიდან ჩანს, რომელიმე მათგანს ოდნავადაც ამტყუნებდეს, მით უფრო, მათი ქმედებანი ცოდვად მიაჩნდეს ან კიდევ მსხვერპლს ამართლებდეს და მხარს უჭერდეს.

ძნელი დასანახავი არაა, მწერალი რა აღტაცებით გვიხატავს ტარიელის შემართებასა და ვაჟაკობას, როდესაც მან როსტევეანის ლაშქარი გაანადგურა. ამ საშინელი ამბის ჩადენის შემდეგ ავტორი მას ისევ ესიყვარულება და სილამაზის, მოწონების კუთხით წარმოგვიდგენს:

„იგი ლადი და უკადრი მივა ტ ა ნ ი ს ა მ რ ხ ე ე ე ლ ა დ,

ტაიჭი მიუქს მერანსა, მი ე ფ ი ნ ე ბ ი ს მ ზ ე ვ ე ლ ა დ“ (97. 2-4).

პოეტი ჩაშნიგირის საკლავად მიმავალ ავთანდილს აქებს, მის მშვენიერებაზე ლაპარაკობს: არის „პირ-მზე“, „უებრო ტანის“ მქონე. მკვლელობის შემდეგ „წამოვიდა ვარდი ტკბილი“ (1117.2), ხოლო ფატმანთან „შევიდა ლომი, მზე, მოყმე წყლიანი“ (1118. 1). თუ სასიძოს მკვლელობის დროს ტარიელი ამგვარი სიტყვებით არაა შემკობილი, იმიტომ რომ ამ ამბავს ტარიელი თავად გვიყვება და მწერალი არსად ერთვება.

მხოლოდ ეს არის, რუსთველი დაღუპულთა მიმართ სინანულსა და მწუხარებას ერთი, „გლახ“, შორისდებულით გამოხატავს. ასეა ზემორე დამოწმებულ ტექსტებში: 95.2; 551. 2; 1114. 1.

როსტევეანის შეშინებულ ვაზირს, მეფე მომკლავსო, თავისი თავი შესაბრალისად ესახება:

„თავმან მისმან, მუნვე მომკლავს, ვეჭვ, წამიცა არ წამაროს!

შენი ოქრო შენვე დაგრჩეს, მე, გლახ, მიწა მესამაროს“ 745. 1-2).

ამავე რემარკითაა შეფასებული არა მარტო სიცოცხლეწართმეული, მოკლული, არამედ ყველა, ასე თუ ისე, დაჩაგრული, შეჭირვებული ადამიანი. ტარიელის მიერ მაგრად გალახული თურქის შესახებ ავთანდილი ამბობს:

„მათრახითა ჩამოგეგდო, ერთი მკვდართა დაგესახა;

მათ მასწავლეს, ძმა რომელთა

სულ-მობრძავი სამე, გლახ, ა“ (293. 3-4).

იგივე შორისდებული მიემართება ნესტანისა და ტარიელის მოჭირნახულე ასმათს. ავთანდილი მის შესახებ ტარიელს ეუბნება:

„აღარად გინდა ასმათი — ნახე მართალი ბრჭობილი! —

პირველ, გლახ, მისი ნაჭვრეტი, თვით მერმე შენი დობილი“ (899. 3-4).

„თქვენს შუა მქნელი საქმისა, შენგან ნახმობი დობისა,

გლახ, დაგიგდია, არ ჰნახავ, შაბამ მართლისა ბრჭობისა!“ (900. 1-2).

ავთანდილს ამავე შორისდებულთ თავისი თავი რამდენიმეჯერ აქვს მოხსენიებული. მაშინაც, როცა ტარიელს დაემეხა:

„იტყვის: «ღმერთო, სამართალნი შენნი ჩემთვის რად ამრუდენ? მე ეზომნი სიარულნი კიდე, რად, გლახ, გამიცუდენ?»“ (190. 1-2).

და მაშინაც, როგორც ზემოთ დავიმოწმე, როცა გამარჯვებულია, მეკობრენი დაამარცხა:

„მე, გლახ, რა ვარ? — მიწა ცუდი...“ (1051. 3).

ასე რომ, რუსთველის მიერ „გლახ“ შორისდებული რაიმე უმაღლესი მწუხარების აღმნიშვნელად, მხვერპლს რომ ამართლებდეს, არ არის გამოყენებული.

* * *

ცნობილია: „ვეფხისტყაოსანში“ ყველაფერი ღვთის ნებაზეა დამოკიდებული. ავთანდილი თავის ანდერძში წერს:

„რაცა ღმერთსა არა სწადდეს, არა საქმე არ იქნების!“ (795. 1).

ასევეა სიკვდილ-სიცოცხლის საქმეც. საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ, რუსთველის გაგებით, სიკვდილი ადამიანის ნება როდია. ის მხოლოდ და მხოლოდ ზეცაში წყდება, ღვთის გადაწყვეტილებით ხდება:

„კაცო, ძალსა ნუ იქადი, ნუცა მოჰკვეხ ვითა მთრვალი!
არას გარგებს ძლიერება, თუ არ შეგწევს ღმრთისა ძალი!..
ღმერთი გფარავს, სწორად გაჰკვეთს,

შეშა ვის ჰკრა, თუნდა ხრმალი“ (1046).

ავთანდილი ტარიელს ეუბნება:

„არ თურ იცი, უგანგებოდ არათ კაცი არ მოკვდების“ (904. 2).

ასევე ესახება ავთანდილს მეკობრეთა განადგურება. მექარავნების გადასარჩენად იმ იმედით ებმება ბრძოლაში, რომ ღრმად სწამს:

„ყმამან უთხრა: «ნუ იშიშვით თქვენ იმათსა სიალფესა,
ანუ დავჰზოც იმ ყველასა, ან სიკვდილი ჩემი დღეს-ა.
უგანგებოდ ვერას მიზმენ, შე-ცა-მეზნენ ხმელთა სპანი»“

(1038.2-3 — 1039. 1).

როდესაც მექარავნებმა გადარჩენისათვის ავთანდილს „ჰკადრეს ქება უსაზომო“ (1049. 2), მან „თავმდაბლურად“ აუხსნა:

„ყმამან უთხრა: «მ ა დ ლ ი ღ მ ე რ თ ს ა, შემოქმედსა, არსთა მხადსა,
ვისგან ძალნი ზეციერნი გ ა ა გ ე ბ ე ნ ა ქ ა ქ მ ნ ა დ ს ა,
ი გ ი ი ქ მ ა ნ ყ ვ ე ლ ა კ ა ს ა, იღუმალსა, ზოგსა ცხადსა...
ღმერთმა სულსა ეგოდენსა თქვენ გათნია სისხლი თქვენი.

მ ე, გ ლ ა ხ, რ ა ვ ა რ? — მიწა ცუდი;

თ ა ვ ი თ ჩ ე მ ი თ რ ა მ ც ა ვ ქ მ ე ნ ი?

აწ დავხოცენ მტერნი თქვენნი, გავასრულენ, რაცა ვთქვენი..

ღ მ ე რ თ ს ა შ ე ე ს მ ა, ნაკადი რაცა თქვენ თვალთა გღენია,

მ ა ნ ღ ა გ ა რ ჩ ი ნ ნ ა, მე რ ა ვ არ? მე, გლახ, რა მომიღხენია...“
(1050-1051, 1055. 2-3).

როდესაც ნესტანს გულანშაროში დედოფლობას უპირებენ, იგი ღვთის იმედზეა, რომ მტერს მოერევა:

„ვეცადო რას, ნუთუ ღ მ ე რ თ მ ა ნ
მ ო მ ა რ ი ო ს ჩემსა მ ტ ე რ ს ა!“ (1191. 2).

უფრო ადრე, როდესაც ნესტანი ტარიელს სიყვარულის ფიცს აძლევს, ღრმად სწამს, რომ ფიცის გატეხისთვის მას ღმერთი სიკვდილს მიაგებს:

„ზედა წიგნსა საფიცარსა შევპფიცე და შემომფიცა...
«უშენოსა მოშორება ვისიმცაო გულსა მიცა,
ღ მ ე რ თ ი მ ც მ ო მ კ ლ ა ვ ს! ამას იქით
თავსა ვეტყვი, ამას ვსწვრთი-ცა»“ (420).

ქაჯეთის ციხეზე თავსდატეხილი რისხვა, იქ დაღვრილი სისხლი უფლის ნება იყო:

„მაშინ ქაჯეთს მოიწია
უ ს ა ზ ო მ ო რ ი ს ხ ვ ა ღ მ რ თ ი ს ა“ (1414. 1).

რაც ჩვენთვის ყველაზე უფრო საინტერესოა: ტარიელსა და ამდენად შოთა რუსთველს ღრმად სჯერათ, რომ ხვარაზმშას ძის სიკვდილი ღვთის გადაწყვეტილებაა:

„მოვიდა კაცი: «სასიძო მოვაო», მოსლვა გვახარა,
მაგრა თუ ღ მ ე რ თ ი რ ა ს უ ზ ა მ ს,
არა იცოდა, გლახ, არა“ (551. 1-2).

დასმული საკითხის თვალსაზრისით, ტარიელი საოცარ ცხოვრები-სეულ განმაზოგადებელ დასკვნას აკეთებს:

„ღმერთმან ერთი რათ აცხოვნოს, თუ მეორე არ წაწყმიდოს!“ (308. 3).
„ვეფხისტყაოსნის“ გმირები ხოცავენ მათ, რომლებიც, მათი და მ წ -
ე რ ლ ი ს აზრით, მოსაშორებელი, დასახოცავია, ნებსით თუ უნებლიეთ მოწინააღმდეგენი, მ ტ რ ე ბ ი არიან.

როცა ასმათი ავთანდილს ტარიელის ვინაობას არ უმჟღავნებს, ეს ყოველმხრივ დიდებული რაინდი უმწეო ქალს, როგორც მტერს, ისე უყურებს და სიკვდილით ემუქრება:

„პირსა ზედა გაგულისდა, თვალთა სისხლი მოედინა,
ადგა, თმათა წამოზინდა, ყელსა დანა დააბჯინა“ (239. 3-4).
„ეგრე უთხრა: «მე ეზომი ჯავრი ვითა შეგარჩინო?
რაგვარა თუ ამატირო, ცრემლი ცუდად დამადინო?
გიჯობს, მითხრა, ამის მეტი მართ აღარა არ გაწყინო,
თვარა, ღ მ ე რ თ მ ა ნ მ ტ ე რ ი ჩ ე მ ი

მ ო კ ლ ა ს, ვითა მ ო გ ა კ ვ დ ი ნ ო»!“ (240).

ავთანდილს მტკიცედ სწამს, რომ ღმერთი უსამართლობას არ დაუშ-

ვებს და არც სხვას შეარჩენს. შერმადინს ეუბნება:

„რაცა საქმე უსამართლო, ღმერთმან ვისმცა შეარჩინა?“ (777. 4).

ტარიელის აზრით, დავარს ნესტან-დარეჯანის გადაკარგვის გადაწყვეტილება ვიღაც ღვთის მგომბელმა, ღვთის მტერმა შთააგონა:

„დავარს, დასა მეფისასა,

უთხრა ვინმე ღმერთისა მტერმან:

«თავი ფიცა ძმამან შენმან, არ დაგარჩენს, იცის ერმან...»“ (579. 1-2).

ერთი სიტყვით, „ვეფხისტყაოსანში“ აღწერილი მკვლელობანი ს ა ე - რ ო ს ა ზ ო გ ა დ ო ე ბ ი ს ც ხ ო ვ რ ე ბ ი ს ე უ ლ ი ს ი მ ა რ თ ლ ი ს ამსახველია, როგორც ეს იყო რუსთველის ეპოქაში, მანამდე და შემდეგაც ყოველთვის. ამის გამომხატველი წერილობითი მაგალითები აურაცხელია. მხოლოდ ერთს, ვაჟა-ფშაველას, დავიმოწმებთ. „სტუმარმასპინძელში“ ავტორი ქისტ პერსონაჟს ათქმევინებს:

„მაგრამ მტერს მტრულად მოექცე,

თვითონ უფალმან ბრძანაო,

ის სჯობს, რაც მალე ვეცდებით,

გულში ჩავურჭოთ დანაო“.

ხოლო „ბახტრიონში“ ქართველი (თუმი) ზეზვა გაფრინდაული ამბობს:

„სიკვდილი თვითონ უფალსა გაუჩენია მტრისადა“.

ფფიქრობ, სურათი ნათელია. რა თქმა უნდა, თავისთავად ადამიანთა მკვლელობა დასაგმობზე დასაგმობია და ეს მხოლოდ ქრისტიანობის მახასიათებელი როდია. არა მგონია, რომელიმე ეპოქაში, რომელიმე ხალხში, რომელიმე რელიგიაში არსებითად ასევე არ ყოფილიყო. მაგრამ, ალბათ, არ მოიძებნება რომელიმე ეპოქა, ქვეყანა, რელიგია, სადაც მკვლელობები არ ხდებოდა და, რაც ამჯერად გვანტიერესებს, ბევრ შემთხვევაში ამა თუ იმ მომიზეზებით, იქვე გამართლება არ ჰქონოდა.

სამწუხაროა, რომ ლიტერატურათმცოდნეობაში სადავო გახდა ამ დარგის უპირველესი და უძირითადესი დანიშნულება — გამოიკვლიოს, ჩასწვდეს ამა თუ იმ მხატვრულ ქმნილებაში რატომ ხდება მკვლელობა, რა მიზანი აქვს მის წარმოჩენას და, რაც მთავარია, როგორ უყურებს მას და რას გვეუბნება ამით ავტორი. და არა ის, როცა ვითარება ნათელია, როგორ გვესახება იგი მკითხველებს. ესეისტიკას თავისი ადგილი აქვს, მაგრამ მის გავულგარულებას სიკეთე არ მოაქვს.

* * *

ახლა დავუბრუნდეთ „ვეფხისტყაოსნისადმი“ „ჟამთააღმწერელის“ მითარების საკითხს.

გარკვეული მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ ისინი სხვადასხვა ჟან-

რისა და დანიშნულების თხზულებებია. მეორე ქრონიკაა და სინამდვილის ასახვა ევალებოდა. როგორც მთელი ნაწარმოები გვიჩვენებს, იგი ქრისტიანული რელიგიური სულისკვეთებითაა გამსჭვალული და ამიტომ ნავარაუდები, რომ მისი ავტორი სასულიერო პირი უნდა ყოფილიყო. ყოველ შემთხვევაში, იგი ქრისტიანული სარწმუნოების თავგადაღებული აპოლოგეტია და, ბუნებრივია, მის ერთ-ერთ ძირითად მცნებას — „არა კაც-ჰკლა“ — იცავს და ადიდებს. თხზულებაში, როგორც მ. კარბელაშვილი თავად წერს, მშვენივრად ჩანს, „...*ქრისტიანული სარწმუნოების აღმსარებელი ქართველი ერის მაღალი ქრისტიანული ზნეობის დემონსტრირება მულიდ-სპარსელთა, და, თუ კარგად ჩაუკვირდებით, ყველა «ცოდრჯულთან» და «ცრურჯულთან» შეპირისპირებაში»*“ (გვ. 107). ეს იმდენად თვალნათლივია, „*კარგად ჩაკვირება*“ არც კი სჭირდება.

სულ სხვაა „ვეფხისტყაოსანი“. იგი მხატვრული ნაწარმოებია და კოლიზია სჭირდება. ამავე დროს, ბევრჯერ მითქვამს და უნდა გავიმეორო, იგი ოდენ ს ა ე რ ო ნაწარმოებია. კი, უეჭველია, რომ შოთა რუსთველი ქრისტიანი და ქრისტიანული კულტურისა და გარემოს მკვიდრია, მაგრამ ისიც ცხადია, იგი არ იმეორებს ამ სარწმუნოების ძირითად დოგმებს და ბევრ შემთხვევაში სინამდვილეს პირუთენელად, რეალურად ასახავს. აღწერს საზოგადოების უმაღლესი ფენების, მეფეთა და ვაზირთა ცხოვრებასა და საქმიანობას. ისინი კი არც დაპყრობით ომებსა და არც კაცის კვლას ერიდებოდნენ.

როგორც თავშივე ვთქვით, მ. კარბელაშვილი ამ ორი თხზულების დაპირისპირებაზე ზოგადად საუბრობს და კონკრეტულ საბუთებს არ იძლევა. აი, მისი მოსაზრება და საბუთი: „*არ შეიძლება შემთხვევითობად ჩაითვალოს, რომ «მოპარვით მოკვლა» ჯერ ვეფხისტყაოსნის ტექსტში გვხვდება, შემდეგ კი ჟამთააღმწერლის ქრონიკაში: ჟამთააღმწერელი აშკარად პოლემიკურია რუსთველის მიმართ»*“ (გვ. 111).

„*ჟამთააღმწერლის*“ მოპირისპირედ რატომ მაინცადამაინც „ვეფხისტყაოსანი“ უნდა მივიჩნიოთ და არა სხვა რჯულის ხალხი?! ჩვენი მემპტიანე ხომ სწორედ ქართველთა რჯულზე, ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე ლაპარაკობს და მას წამოწევს წინ?!

ქალბატონი მარიაში ამის პასუხად ტარიელის ინდოელობას ასახელებს: *ჟამთააღმწერლის განცხადება, „რომ არა არს ნათესავი ქართველთა კაცის მკვლელი და არცა სჯული უცთ ესევეთარისა საქმისა ქმნად“*, მისი აზრით, აქ *„ქვეტექსტურად იკითხება ჟამთააღმწერლისეული შეფასება ტარიელის ქმედებისა: «ტარიელი არ არის ქართველი», «ტარიელი არ არის ქრისტიანი»*“ (გვ. 111).

გადაჭრით უნდა ვთქვათ: არავითარი საბაბი, მინიშნება არ არის

და არც შეიძლება იყოს, რომ ჟამთააღმწერელი აქ რაიმე ქვეტექსტით გველაპარაკებოდეს. რად სჭირდებოდა მას ქვეტექსტი, რა უშლიდა ხელს „ვეფხისტყაოსანი“ პირდაპირ დაესახელებინა?! გავიხსენოთ XVI საუკუნის სასულიერო მწერალი ბაგრატ ბატონიშვილი (მუხრანბატონი), როცა იდეოლოგიური თვალსაზრისით „ამირანდარეჯანიანი“ არ მოსწონდა, მან იგი პირდაპირ დაასახელა: „*ისმაეტელნი გამოვიდოდეს და ივენეს ყოველნი ერთბამად მესისხლენი, მტაცებელნი, მეშფოთენი, მპარავნი და ყოველადვე უპოვარნი. რამეთუ წიგნი იგი, რომელსა ყისა კამზად უწოდენ სარკინოზნი, ამათ ისმაიტელთა ცხორება არს და მის წიგნისა მცირელი რამე ნაწილი თარგმანებულ არს ენასაცა ზედა ჩუენსა ქართულსა გარეშეთა კაცთა მიერ, რომელსა და რ ე ჯ ა ნ ი ა ნ ა დ უწოდენ. და არა თუ ეგე ვითარითა სიმკნითა აკოვან ივენეს, ვითარცა გვთხრობს ჩუენ წიგნი იგი, არამედ მათ მიერთა ზღაპრობითა განვრცელებით აღუწერიეს მოთხრობად იგი*“⁸.

განა მოერიდნენ „ვეფხისტყაოსანს“ კათალიკოსი ანტონ პირველი, ტიმოთე გაბაშვილი, იეროდიაკონი ნიკოლაოს ხელაშვილი ან პოემის დასაწყისში შეტანილი პასკვილის („*პირველ თავი, დასაწყისი...*“) ავტორი და არ „ამხილეს“ შოთა რუსთველი მკრეხელობაში?! რა სჯის ჟამთააღმწერელს, რომ შეფარვით, ქვეტექსტებით წეროს?!

მეორე: თუ მთავარი მსგავსება და განსხვავება **მიპარვით მოკვლას**, რატომ არ შეიძლება XIV საუკუნის მწერალს „ვეფხისტყაოსნის“ გარეშე ესაუბრა „**მიპარვით მოკვლი**ს“ უზნეობაზე? განა შეიძლება დაეუშვათ, რომ მან არ იცოდა, მიპარვით მოკვლა სხვაგანაც ხდებოდა?

სრული გაუგებრობაა სტატიაში დასკვნის სახით ნათქვამი: „ამრიგად, ძველი ქართული სისხლის სამართლის სპეციფიკური ტერმინი **მიპარვით/მიპარვით** მოკვლა, (...) რამდენადაც ვიცი, ქართული მწერლობის ძეგლებში მხოლოდ ორჯერ გვხვდება, პირველად ვეფხისტყაოსანშია დაფიქსირებული, მეორედ — ჟამთააღმწერლის ქრონიკაში“ (გვ. 102). მკვლევლობას არა, მაგრამ მიპარვით მკვლევლობის მცდელობის ერთ მაგალითს მ. კარბელაშვილი თავად ასახელებს: „ახალი ქართლის ცხოვრების მესამე ტექსტში“, „სადაც XVI საუკუნის მიწურულს მომხდარი ისტორიული ფაქტია მოთხრობილი — ქართლის მეფე სვიმონ პირველზე (1558-1600) აღექსანდრე მეორე კახთ ბატონის თავდასხმა დამით, როდესაც მეფეს ეძინა“ (გვ. 112).

თუკი გულდასმით მოვძებნით, მიპარვით მკვლევლობის „დაფიქსირებას“, რამდენიც გვინდა, იმდენს შევძლებთ. იგი მოგვეპოვება ძველ ქართულ მწერლობაშიაც. მაგალითად დავასახელებთ ორ თხზულებას. ისინი

⁸ ბორის დარჩიანი, ბაგრატ ბატონიშვილი (მწერლის თხზულებითურთ), თბ., 2011, გვ. 146.

ნიშანდობლივია იმითაც, რომ სპარსულიდანაა გადმოღებული.

„თიმსარიანში“, რომელიც წარმოშობით ინდურია და შუა საუკუნეებში მრავალ ენაზეა გადაღებული, თეიმურაზ მეორის მიერ სპარსულიდან თარგმანში ხელმწიფის შვილი მაცდურ ლამაზმანს, რომელიც მამის მოკვლას ურჩევს, ეუბნება: „აწე მე დამემოყვრე, გულისა ჩემისა ნება ადასრულე და მე მამას ჩემსა მალვით და მიჰარვით თავსა მოვკვეთ და ანუ ძელსა ზედან ჩამოვარჩობ. მაშინ ბანოვანთა თავად და განმანათლებლად ტახტისა ჩემისა შენ დაგსვამო...“⁹

საფალავნო-სათავგადასავლო რომანში „ყარამანიანი“, რომელიც XVI საუკუნის 70-იან წლებშია ქართულად ნათარგმნი, მოთხრობილია: ყარამანის მეგობარი მძინარე დევის წინაშე დგას „და იზილა მეტად საზარელი სანახავი რამ იყო და დიდადაც შეშინდა. ისევ გული შეიმაგრა, ზანჯალი ამოიღო და გულსა დაცემას უპირობდა. მერე თქვა: «ყარამანის სასაცილოდ აგდებას ვედარ მოურჩები. ასე მეტყვის, მძინარე სოგორ მიეჰარე და ისე მოჰკალ? იმისგან ამდენს ფალავნებში მოყვინებას მისივე გამოღვიძება მირჩევიანო». მივიდა, შემოუძახა და ერთი ძლიერად ყბაში შემოჰკრა. მასცა გამოეღვიძა“¹⁰. როგორც ამ ნაწარმოების წინასიტყვაობაში გამომცემლები აღნიშნავენ: „ამ ჟანრის ნაწარმოები დიდად იყო გავრცელებული შუა საუკუნეების, განსაკუთრებით კი XVI-XVII სს. აღმოსავლურ ლიტერატურაში, კერძოდ, იგი უშუალოდ უკავშირდება სპარსულ «ყაჰრამან-ნამესა» და მის თურქულ რედაქციებს“ (გვ. 3).

ტარიელმა და რუსთველმა იცინან, რომ მიპარვით მოკვლა ვაჟკაცობას გარკვეულ ჩრდილს აყენებს, მიუხედავად იმისა, რომ ყველა ეპოქაში და, მეტადრე, ბრძოლისას ვაჟკაცობაზე ნაკლებ არ ფასობდა „ზერხი სჯობია ღონესა“?! აი, რა შეუთვალა ტარიელმა ხატაელებს:

„ჩვენო ძმანო და პატრონო, თქვენგან არ გავიმწარებით;

ესე რა ჰნახოთ ბრძანება, აქამცა მოიარებით!

თქვენ თუ არ მოხვალთ, ჩვენ მოვალთ,

ზედა არ მოგეჰარებით.

სჯობს, რომე გენახნეთ, თავისა

სისხლთან უეზიარებით“ (391).

ასე მესახება: ტარიელმა ქაჯეთის აღებისას ფრიდონისა და ავთანდი-

⁹ თეიმურაზ მეორე, თხზულებათა სრული კრებული, გიორგი ჯაკობიას წინასიტყვაობით, რედაქციით, ლექსიკონით და შენიშვნებით, თბ., 1939, გვ. 155-156. თ. გორელიშვილის გამოცემაში ჩვენთვის საინტერესო სიტყვა ასე წერია: „მიპარვასავით“ (თიმსარიანი, თარგმნილი სპარსულიდან თეიმურაზ II მიერ, ტექსტი დაადგინა, შესავალი და ლექსიკონი დაურთო თენგიზ გორელიშვილმა, თბ., 1965, გვ. 48).

¹⁰ ყარამანიანი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, წინასიტყვაობა და ლექსიკონი დაურთეს ალექსანდრე გვანარიაშვილმა და სარგის ცაიშვილმა, თბ., 1965, გვ. 522.

ლის გეგმები იმიტომაც არ მიიღო, რომ ისინი გარკვეულ „ხერხებს“ ეფუძნებოდა. ფრიდონი:

„ჩვენ ცოტანი ვართ, ქალაქი დიდთაგან საომარია;

პირისპირ ომი არ ძალგვიც,

არ ჟამი საკვეხარია...“ (1392. 2-3).

ამიტომ, როგორც „სამუშაითოდ გაზრდილი“, საბლის საშუალებით „შევან ჩავხლტები კისკასადო“ (1395. 2).

ავთანდილის გეგმა:

„სამთავე შესვლა არ ვარგა, თუ გვიგრძნან, არს სათუები;

მე მართო შევალ ვაჭრულად და კარგად შევეტყუები,
ძალვით ჩავიცვამ აბჯარსა, გავნდები, გავეცრუები“ (1399).

განა ეს „ილიადისეულ“ „დანაელთა ძღვენს“, ტროადის ცხენს, არა ჰგავს?

ტარიელმა ძმადნაფიცთა გეგმები სიტყვიერად სხვა მოტივით დაიწუნა — ნესტანი დამინახავს და ღირსეულად არ გამოვჩნდებიო:

„ხმა ესმას ჩემსა ხელ-მქმნელსა, ზედა გადმოდგეს მზე ვითა,

თქვენ გქონდეს ომი ფიცხელი, უომრად მნახოს მე ვითა?

ესე მე დამსვრის, ნუ უბნობთ სიტყვითა თქვენ სათნევითა“ (1402).

ქვეტექსტები არა გვჭირდება: ამკარაა, ქაჯუთის ციხის ალების ტარიელისეული გეგმა ყოველგვარ ეშმაკობასა და ზრიკებს გამორიცხავს და მხოლოდ და მხოლოდ პირდაპირ, ვაჟკაცურ შეტევას ეფუძნება:

„სამთავე სამგნით მივჰმართოთ,

ფიცხლად დავსხლიტოთ ცხენები“ (1403. 3).

„ფიცხლა შევებნეთ, შევსჯარნეთ, ვერ მოგვასწრებენ კარებსა“ (1404. 1).

ასეც მოიქცნენ.

საკითხავია, ჟამთააღმწერელი ტარიელის იმ საქციელს თუ ხედავდა, ამას ვერ ხედავდა?!

* * *

მეორე ამბავი. „ვეფხისტყაოსანში“ ნათლად არის ნაჩვენები, თუ ნესტანმა და ტარიელმა რატომ აირჩიეს „მიპარვით მოკვლის“ ხერხი — მოერიდნენ დიდი სისხლის ღვრას. იძულებული ვარ, აქაც რამდენიმე სტრიქონი დავიმოწმო:

„დიდსა სისხლსა ვერ შეგაქმნევ,

ვერ ვიქნები შუა კედლად,

რა მოვიდეს სიძე, მოკალ

მისთა სპათა აუწყველად“ (545. 2-3).

„მიპარვით მოკალსასიძო, ლაშქართა ნუ მოირთაო,

მისთა სპათაცა ნუ დაჰხოც, ზროხათა ვითა, ვირთაო, —

დიადი სისხლი უბრალო

კაცმანცა ვით იტვირთაო?“ (546).

გამოკვეთილად არის აღნიშნული ისიც, რომ ნესტანისა და ტარიელ-ისთვის სასიძოს მოკვლა, მარტო პირადი ინტერესებით, სიყვარულისა და მეფობის შენარჩუნებით არ იყო გაპირობებული. აქ იგულისხმებოდა სამშობლოს კეთილდღეობის, დამოუკიდებლობისა და თვითმყოფობის შენარჩუნების აუცილებლობაც. გარდა იმისა, რომ ნესტანი ზრუნავს, რომ „ინდოეთი არ გარდაქარდეს“, პირდაპირ ამბობს:

„ესე ამბად არ ეგების,

რომე სპარსნი გაგვიხასდენ“ (543. 4).

„ჰკადრე, თუ: «სპარსთა ვერა ვიქმ

ინდოეთისა ჭამასა»“ (547. 2).

ტარიელი გონივრულად შეხვდა სატრფოს ნააზრევს. იქვე შენიშნა:

„ესე მეტად მომეწონა თათბირი და გამორჩევა“ (549. 1).

იქნებ, იმ სწავლულებმა, რომლებიც ტარიელს უკიჟინებენ, უსამართლო საქმე, ცოდვა ჩაიდინაო, გვითხრან: როგორ ჯობდა ის მოქცეულიყო? ისე, — როგორც პოემის დანართ ეპიზოდში — ზვარაზმელთა ამბავში — ზვარაზმმა ამბობს? —

„ჰმართებდა, თუცა ტარიელს ებრძანა ჩემთვის კაციოთა,

ნუ მოსცემ შვილსა, თვარ დავხვდე რაზმითა ცემა-ტკაცითა“.

მარიამ კარბელაშვილი (ევლოშვილი) აშკარად იწონებს ამ რჩევას. ზვარაზმმას ნათქვამზე მითითებით წერს: „ჩვენმა წინაპრებმა გამონახეს ეს გამოსავალი“-ო („ლაშარი“, გვ. 128). არადა, ნესტანსაც უფიქრია ამაზე:

„თუ სასიძო არ მოუშვა, ვა თუ მეფე გაგიმწარდეს,

შენ და ისი წაიკიდნეთ, ინდოეთი გარდაქარდეს“.

ნესტანსა და რუსთველს ვასწავლოთ ჭკუა?!

ამრიგად: „ვეფხისტყაოსანში“ აღწერილი მკვლევლობების კონტექსტიდან ამოგლეჯილად, განყენებულად განხილვა გამართლებული არ არის. პოემაში მკვლევლობა ყოველთვის მოტივირებულია და ავტორი მას, როგორც ასეთს, ზოგადი ფილოსოფიური თვალსაზრისით არ ეხება. საერო-რაინდულ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში იგი ჩვეულებრივ ხდებოდა, ამ მიღებულ წესს მწერალი აღწერს და მოცემულ პირობებში მას არ გმობს.

* * *

მარიამ კარბელაშვილის აზრით, ზვარაზმშაჰის ძის მკვლევლობაში ტარიელის გამართლება დაიწყო 1936-1938 წლების რეპრესიების დროს, რათა მთავრობის მიერ დატრიალებული მაშინდელი სისხლის კალო გაემართლებინათ: „როგორც რუსთველოლოგიური მეცნიერების ისტორია მოწმობს, — წერს იგი, — დაწყებული ვეფხისტყაოსნის ჩანართ-დანართით

როგორც ვეფხისტყაოსნის უადრესი კომენტარით — მრავალი საუკუნის მანძილზე პოემის შესახებ გამოთქმულ მოსაზრებათა შორის XX საუკუნის 20-იანი წლების მეორე ნახევრამდე არ არსებობს არც ერთი, რომელიც ტარიელის ამ ქმედებას გაამართლებდა. ნიშანდობლივია, რომ საბჭოთა ეპოქაში მოხდა ამ ეპიზოდის ტრადიციული შეფასების დანაკვეთი და დახვეწა და ტარიელის ქმედების გამართლების მიზნით დიამეტრულად საწინააღმდეგო ინტერპრეტაციის შექმნა, რომელიც რუსთველოლოგიურ მეცნიერებაში «ტარიელის რეაბილიტაციის თეორიის» (მითითებულია ვლადიმერ ნორაკიძის წიგნი — ბ. დ.) სახელით არის ცნობილი. ეს ანტიკომანიტური თეორია თავისი არსით საბჭოთა ეპოქის იდეოლოგიური წარმონაქმნია და ვულგარული სოციოლოგიის ნიადაგზე აღმოცენებული (უთითებს თავის სტატეას — ბ. დ.). «ტარიელის რეაბილიტაციის თეორიის» შექმნა-ჩამოყალიბება სრულიად კონკრეტულ ქრონოლოგიურ ჩარჩოებში თავსდება: ესაა 1936-1938 წლები“ (გვ. 100).

ამ „თეორიის“ ჩამოყალიბებაზე ქალბატონი მარიამი საგანგებოდ მსჯელობს „კონფერენციის მასალებში“ წარმოდგენილ წერილში „რუსთველოლოგია საბჭოთა ტოტალიტარიზმის პირობებში“:

სინამდვილეში რუსთველოლოგიური მეცნიერება ზვარაზმშაპის ძის მკვლელობის საქმეში „ტარიელის რეაბილიტაციის თეორიას“ მ. კარბელაშვილის ნაშრომამდე არ იცნობს, ასეთი რამ არ არსებობს. ვლადიმერ ნორაკიძის წიგნში „ადამიანის იდეა «ვეფხისტყაოსანში»“ (თბ., 1966), სადაც თითქოს 149-ე გვერდზე ეს „თეორია“ აღნიშნული, არც სასიძოს მკვლელობასა და არც ამ „თეორიას“ რაიმე ნათქვამი. იგი ეხება მხოლოდ და მხოლოდ ველადგატრილი ტარიელის უმოქმედობის შეფასებას. მაგალითად, ვ. ნორაკიძე წერს: „მ. კვლენჯერიძის აზრით, «ტარიელი ლაჩარზე ულაჩრესია, დამბლადაცემულია სულხორციანა, (...) მისი სატრფო ქაჯებს გაუტაცნია, თვითონ დამჯდარა ნაცარში და სტირის, წამხდარა კაკალი კაცი, მეტი წახდენაც აღარ შეიძლება““. კ. კეკელიძის შეფასებით, ტარიელმა სატრფო „პირველად მართლა ეძია, მაგრამ ვერას გახდა, თავი მიანება, დაბინავდა გამოქვაბულში, ლომ-ვეფხვთა და სხვა მხეცთა საზოგადოებაში, უნუგეშოდ ცრემლსა ჰღვრიდა““. ვ. ნორაკიძე განაგრძობს: „ამასვე იმეორებს თითქმის ყველა ქართველი მკვლევარი, რომელიც კი შეხება ტარიელის აღნიშნული ქცევების ანალიზს“. მისივე დასკვნით, ეს უარყოფითი შეფასებანი დასაბუთებულად უარყო ალექსანდრე ბარამიძემ, „რომელმაც სამართლიანად გადაწყვიტა ტარიელის რეაბილიტაცია და ტარიელის ქცევის ეთიკის თვალსაზრისით შეფასების მხრივ სხვებთან შედარებით მართებული აზრები გამოთქვა“.

დიას, ვ. ნორაკიძე ხმარობს შესიტყვეებას „ტარიელის რეაბილიტაცია“, მაგრამ ნათლად და გარკვევით აღნიშნავს, რომ იგი ეხება ვ ე ლ ა დ გ ა ჭ რ ი ლ ი ტ ა რ ი ე ლ ი ს უ მ ე ქ მ ე ლ ო ბ ი ს გ ა მ ა რ თ ლ ე ბ ა ს, რეაბილიტაციას. გამოკვეთილად ასკვნის: „ასეთია ზოგადად მკვლევართა შეფასება ტარიელის «ველად გაჭრილს» ქცევისა“ (გვ. 148-149).

სრული გაუგებრობაა, ვითომცდა ვ. ნორაკიძის ამ წიგნში ტარიელის მიერ ჩადენილი მკვლელობის, მეტადრე მისი გამართლების, რეაბილიტაციის თეორიაზე იყოს საუბარი.

ასე რომ, „ტარიელის რეაბილიტაციის თეორია“, რომელიც ირონიული შინაარსის შემცველია, მ. კარბელაშვილის მიერ შექმნილი გამოთქმა-ტერმინია და იგი თეორიად სხვას არავის არასდროს უხსენებია.

„კონფერენციის მასალებში“ ტარიელის მიერ სასიძოს მკვლევლობის გამართლების (რეაბილიტაციის) საწყისად მიჩნეულია პოლ. ცინცაძის წიგნი „ვეფხისტყაოსანი. მსოფლმხედველობა და მხატვრული კონსტრუქცია. კრიტიკული ეტიუდი“, რომელიც, მართლაც, 1936 წელს გამოვიდა. მ. კარბელაშვილი ბრძანებს: „... სწორედ ამ ნაშრომმა დაუდო დასაბამი ე. წ. «ტარიელის რეაბილიტაციის» კონიუნქტურულ თეორიას, რაც გულისხმობს, რომ ვეფხისტყაოსნის ცენტრალურ გმირის ტარიელის მხატვრული სახის ძველ, ტრადიციულ ინტერპრეტაციაში შეცდომა იყო დაშვებული და ამიტომ ახლა აუცილებელი გახდა ამ შეცდომის გამოსწორება — ტარიელის გამართლება ანურეაბილიტაცია. ეს ტრადიციული ინტერპრეტაცია ვეფხისტყაოსნის ცნობილ ეპიზოდში ტარიელის მიერ ხვარაზმშას შვილის მკვლელობის ზნეობრივ შეფასებას ეხება“ (გვ. 277-278).

ქალბატონი მარიამი უზარმაზარ მნიშვნელობას ანიჭებს პ. ცინცაძის ამ წიგნს, ვითომცდა აღნიშნული მკვლევლობის მასში „წარმოდგენილმა ინტერპრეტაციამ საბჭოთა სინამდვილეში ზნეობრივ ღირებულებათა სისტემის შეცვლა, მათი ძირფესვიანი გადატრიალება - გაუკუღმართება ასახა და მისი გამოქვეყნებით რუსთველოლოგიურ ლიტერატურაში ნამდვილი რეაქციული გადატრიალება მოხდა, რომელიც ვეფხისტყაოსნის საკვანძო ეპიზოდების ინტერპრეტაციაში დაუპირისპირდა როგორც საზოგადო-საკაცობრიო, ასევე ტრადიციულ ქართულ ეროვნულ ღირებულებებს, როგორც ქრისტიანული ერისა“ (გვ. 278).

მსგავსიც არაფერი მომხდარა! ამ ჩვეულებრივ რიგით წიგნს, რომლის ძირითადი მიზანია შოთა რუსთველის სტოელობის დამტკიცება, ამის ძალა სადა აქვს?! გაკრიტიკებულ იქნა რა მისი დებულება რუსთველის სტოელობის შესახებ, მორჩა და გათავდა! ამის შემდეგ იგი აქამდე არავის

გახსენებია. ქალბატონი მარიამი თავად წერს: „რ უ ს თ ე ე ლ ო ლ ო გ ი -
ი ს ისტორიაში ნ ა კ ლ ე ბ ა დ ც ნ ო ბ ი ლ ი პ ო ლ ი ბ რ ო ნ ც ი ნ ც ა ძ ე“ (გვ. 277). იგი ნაკლებად ცნობილი იყო და არის არა მარტო რუსთველოლოგიაში, არამედ, საერთოდ, მეცნიერების ნებისმიერ დარგში.

მ. კარბელაშვილი პოლ. ცინცაძისაგან იცავს კორნელი კეკელიძეს: „საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, — წერს იგი, — რომ პ. ცინცაძე იყო პირველი, ვინც დაუპირისპირდა კ. კეკელიძის მიერ ტარიელის მხატვრული სახის ტ რ ა დ ი ც ი უ ლ ე თ ი კ უ რ - მ ო რ ა ლ უ რ შეფასებას“ (იქვე, გვ. 278).

ამ წიგნში, მართლაც, განხილული და უარყოფილია კორნელი კეკელიძის მიერ ადრე, 1924 წელს, „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ მეორე ტომში ტარიელის მიმართ გამოთქმული ზოგიერთი შეხედულება. მაგრამ იგი სასიძოს მკვლევლობის იმ მორალურ შეფასებას, რომელიც მ. კარბელაშვილს აინტერესებს, სრულებითაც არ ეხება.

იმ მიზნით, რომ დაემტკიცებინა, „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგი შოთა რუსთველს არ ეკუთვნის და იგი გვიანდელი შეთხზულია, კ. კეკელიძე მაშინ ცდილობდა, წარმოეჩინა შეუსაბამობანი, რომლებიც, მისი აზრით, პროლოგსა და მთლიან „ვეფხისტყაოსანში“ არის. ამ მიზნით ის ტარიელს ასე ახასიათებს:

„იქნება ვისმეს პარადოქსად ეჩვენოს: ტარიელი და არა გმირი? გმირობა, რაინდობა მარტო იმაში ზომ არ გამოიხატება, რომ ხატაელები შემუსრო, კონკურენტები მიპარვით მოჰკლა, ლომები და ვეფხვები გასწყვიტო და ქაჯეთის ციხის კარები შეღეწო! გმირობა და რაინდობა ტარიელის უფრო სხვა რამეში უნდა გამოჩენილიყო, სახელდობრ — დაკარგული ს ა ტ რ ფ ო ს ძ ე ბ ნ ა შ ი და მოძებნაში: ეს კი ტარიელმა ვერ შესძლო: პირველად მართალია ეძია, მაგრამ, რომ ვერას გახდა, თავი მიაწება, დაბინავდა გამოქვაბულში და, ლომ-ვეფხვთა და სხვა მხეცთა საზოგადოებაში, უნუგეშო ცრემლებსა ღვრიდა, ერთი სიტყვით, ს რ უ ლ პ ა ს ი ვ ო ბ ა ს და ს ა ს ო წ ა რ კ ე ე თ ი ლ ე ბ ა ს მიეცა. მას რომ ავთანდილი არ გამოჩენოდა, ვერასდროს ის თავის მიზანს ვერ მიახწევდა, ვერ მიახწევდა იმიტომ, რომ მას აღარც კი ეძებდა, თითქოს ცრემლების ღვრა მიჰკვრიდა მას დაკარგულ სატრფოს!

ტარიელს სხვა სამი ჯნურ ო «ზნეობანიც» აკლია. აკლია მას ენა, რომლის მეგვირობას ცრემლები და ოზვრა-კენესა სწევს; აკლია მას დათმობა და ჭირსა შინა გამაგრება, როდესაც სასოწარკვეთილება და სულმოკლეობას იჩენს, აკლია მას საბრძნე და გონება (ოთხივე ხაზგასმა ავტორისაა — ბ. დ.), რომელიც გამოიხატება მიზანშეწონილს მოქმედებაში და საუმიჯობესო საშუალებათა გამოძებნაში. მართლაც, ფარსადანთან და მის მეუღლესთან საოჯახო თათბირზე, როდესაც

გადაწყდა ნესტანის გათხოვების საკითხი, ტარიელს ვერ მოუხერხებია გაბედულად დარაინდულად გამოეთქვა თავისი აზრი და გრძნობა, და კარზე მომდგარი უბედურება ჰსურს უკუაქციოს უდანაშაულო ადამიანის ვერავგულად მოკვლით. ხოლო ასეთი ლაჩრული საქციელის გასამართლებლად ის მზადაა გაიმეოროს ნესტანის მიერ ნაკარნახევი სიტყვები, რადგან თვითონ ვერ მოიფიქრა რა; ლაჩრულად დაცბიერად უარპყოფს თავისი წმიდათა-წმიდას – ნესტანის სიყვარულს. მეორე, ავთანდილს რომ არ მოეძებნა მისთვის დაკარგული სატრფო, თვითონ, როგორც ზევითაც ვთქვით, ვერავითარი გზა დასაშუალებად ვერ გამოძებნა მის აღმოსაჩენად. დასასრულ, მოვივლოთ თათბირი სამი გმირის ქაჯეთის ციხის ალების წინ: ტარიელი აქ გონებით კი არ აზროვნობს, როგორც ავთანდილი და ფრიდონი, არამედ მკლავებით, რომელიც მისთვის ბუნებას მართლაც მიუცია...“ (გვ. 90-91).

ვიდრე კონკრეტულ საკითხებზე გადავიდოდეთ, ზოგადად რომ ვიკითხოთ, დღეს ეს შეხედულება მისაღებია?

აი, ამონაწერები პოლ. ცინცაძის წიგნიდან, რომელსაც მ. კარბელაშვილი იმოწმებს და მიუღებლად მიიჩნევს (გვ. 279):

1. „ნაწარმოების მთავარი გმირი კომპოზიციურად ტარიელია და ამიტომ მის ირგვლივ იშლება მთელი ნაწარმოები“ (გვ. 81).

2. „ვეფხისტყაოსნის კოლიზია იწყება არა ნესტან-დარეჯანის დაკარგვით, როგორც ეს პირველი შეხედულებით გვეჩვენება, არამედ სასიძოს მოკვლით, რადგან ყოველივეს მიზეზი, რაც ხდება, ეს არის“ (გვ. 106).

3. „ტარიელი დიდი ფეოდალური ფენის სულისკვეთების გამომხატველია. თავადანაშურულ რეაქციულ ფენას შემდეგ პერიოდში მხოლოდ ტარიელი მიაჩნდა «ვეფხისტყაოსანში» თავის უშუალო გმირად“ (გვ. 81. ხაზგასმა მ. კარბელაშვილისაა — ბ. დ.).

4. „მძინარე სასიძოს მიპარვით მოკვლა – ერთბაშად ეწინააღმდეგება მთელ ფეოდალურ გმირულ მორალსა და ტრადიციას... გმირული რაინდული თვალსაზრისით, წარმოუდგენელია მძინარე, უდანაშაულო ყმის მიპარვით მოკვლა. ეს უდიდესი შებღალვა და უკულისყოფობაა ფეოდალური რაინდული მორალისა“ (გვ. 106. ხაზგასმა მ. კარბელაშვილისაა — ბ. დ.).

ამგვარად დალაგებულ ამ ამონაწერებს ქალბატონი მარიაში ასეთ კომენტარს ურთავს: „«სიტყვები... სიტყვები... სიტყვები...» როგორც ამბობდა ერთი დანიელი პრინცი: რამდენ რამეს ფარავენ ისინი!“ (გვ. 279).

რა არის აქ, თუ მისაღები არა, დაფარული და ოდიოზური მაინც?!

თუ ერთხელ კიდევ გადავიკითხავთ ბატონი კორნელის 1924 წელს გამოთქმულ დამოწმებულ ტექსტს, რომელსაც პოლ. ცინცაძე იწუნებს, ვნახავთ, ტარიელისადმი მისი კრიტიკა ეხება იმ პერიოდს, როდესაც თა-

ვად ტარიელი თავის თავს „ხელს“ უწოდებს. პოლ. ცინცაძე კი სავსებით სწორად მიუთითებს: „*თუ გვსურს ტარიელის პიროვნების სწორად გაგება და შეფასება, უნდა ავიღოთ და განვიხილოთ იგი არა მარტო აფექტურ მოვლენებში, არამედ ნორმალურ მდგომარეობაშიც*“ (გვ. 81).

სიმართლე არ არის მ. კარბელაშვილის არც ის ცნობა, ვითომც პოლ. ცინცაძე ტარიელის მიერ ჩადენილ მკვლევლობას ამართლებდეს. პირიქით, მას „*მორალურს*“ უწოდებს. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მკვლევლობას პოლ. ცინცაძე საბჭოთა დროინდელი, მეტადრე, მისი იდეოლოგიის თვალთახედვით კი არა, რუსთველის ეპოქის, ფეოდალური საზოგადოების თვალსაზრისით განიხილავს. მისი სიტყვებია: „*მძინარე სასიძოს მიპარვით მოკვლა – ერთბაშად ეწინააღმდეგება მთელ ფეოდალურ გმირულ მორალსა და ტრადიციას. (...) გმირული რაინდული თვალსაზრისით, წარმოუდგენელია, მძინარე, უდანაშაულო ყმის მიპარვით მოკვლა. ეს უდიდესი შებღალვა, უგულისყოფაა ფეოდალური რაინდული მორალისა*“ (106).

შემდეგ: „*უდანაშაულო სისხლის ღვრასა და ჯარის გაწყვეტას რუსთაველი რაინდული მორალის შებღალვასა და უარყოფას არჩევს. ამიტომ აკვლევინებს იგი სასიძოს თავის გმირს მიპარვით. სასიძოს მოკვლა განვითარებული პირობების მიხედვით აუცილებელია. სასიძოს მოკვლით ნესტან-დარეჯანი საბოლოოდ უსაბობს მშობლებს ნაკლები სისხლის ღვრით იმ ვაჟზე გათხოვების საშუალებას, რომელსაც დაუკითხავად აძლევენ*“ (გვ. 107).

ქალბატონი მარიამი პოლ. ცინცაძეს იმასაც საყვედურობს, რომ სასიძოს მკვლევლობაზე ის მარტო *ფეოდალურ-რაინდული მორალის* მიხედვით საუბრობს, ამით იფარგლება. წერს: „*მივაქციოთ ყურადღება, ავტორის ამ მსჯელობაში როგორ სიტყვიერ ეკვილიბრისტიკასთან გვაქვს საქმე: «მძინარე, უდანაშაულო ყმის მიპარვით მოკვლა» თურმე მხოლოდ «ფეოდალური რაინდული მორალის შებღალვა და უგულისყოფობა» ყოფილა და არა უმძიმესი ზნეობრივი დანაშაული, ზოგადსაკაცობრიო მორალის, ყველასთვის ერთნაირად სავალდებულო მარადიული ზნეობრივი ნორმების უგულვებელყოფა!*“ (გვ. 279).

უცნაური მსჯელობაა! პოლ. ცინცაძე არსად ამბობს, რომ ეს მკვლევლობა მხოლოდ ამ საზოგადოებისთვისაა ამორალურიო. იგი საკითხს სრულიად სამართლიანად კონკრეტულად, რუსთველისეული ეპოქის მიხედვით განიხილავს და რატომ ვთხოვთ იმაზე პასუხს, რაც მისი კვლევის მიზანი და საგანი არაა!

აი, კიდევ როგორ „ავითარებს“ ქალბატონი მარიამი პოლ. ცინცაძის მსჯელობას „ვეფხისტყაოსანში“ ფეოდალურ-რაინდული საზოგადოების

ასახვის თაობაზე: „პ. ცინცაძის მიერ ვეფხისტყაოსნის ჩვენთვის საინტერესო ეპიზოდი – ტარიელის მიერ ხვარაზშმას შვილის მკვლელობის ანუ «უდანაშაულო მსხვერპლის» მოტივის — ინტერპრეტაცია, რომელიც «კლასობრივი თეორიის» კონტექსტშია განხილული, «ძეგლისა» და «ახლის» სწორედ ამგვარი დაპირისპირებით არის წარმოდგენილი“ (გვ. 278).

ამგვარი რამ ამ წიგნში არაფერია! პოლ. ცინცაძე კ ე ვ ლ ე ო ბ ა ს - თ ა ნ დაკავშირებით ლაპარაკობს მხოლოდ იმაზე, რომ ტარიელმა დაარღვია ფეოდალურ-რაინდული ბრძოლის წესი და სასიძო მ ი პ ა რ ვ ი თ მოკლა.

პოლ. ცინცაძეს კ. კეკელიძის მიმართ სქოლიოში აქვს ერთი ასეთი უზუსტო, ბუნდოვანი გამოთქმა. „პროფ. კ. კეკელიძე კი ძველი ფეოდალური მორალის თვალსაზრისით სჯის და აფასებს «ვეფხისტყაოსნის» კოლოზიის ამორალურ მომენტს. იგი ამბობს: «კარზე მომდგარი უბედურება ჰსურს უკუაქციოს უდანაშაულო ადამიანის ვერაგულად მოკვლით. ხოლო ასეთი ლაჩრული საქციელის გასამართლებლად ის მზადაა გაიმეოროს ნესტანის მიერ ნაკარნახევი სიტყვები». პროფ. კეკელიძე, ამრიგად, აქ არაა ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ უ ლ ი თ ვ ა ლ ს ა ზ რ ი ს ი თ აყენებს და სჭრის საკითხს «ვეფხისტყაოსნის» კოლოზიისა და ტარიელის მოქმედების შეფასებისა, არამედ ჩამორჩენილი ფეოდალურ-რაინდული მორალის თვალსაზრისით, რომელსაც არავითარი ფასი არა აქვს“ (გვ. 108, შენიშვნა 2).

ქალბატონი მარიაში ისე „ავითარებს“ და განაზოგადებს კონკრეტულ საკითხზე ნათქვამ ამ მოსაზრებას, თითქოს პოლ. ცინცაძე სადმე ამბობდეს, რომ კ. კეკელიძე „ჩამორჩენილი ფეოდალურ-რაინდული მორალის მქონე პიროვნებაა“. მ. კარბელაშვილი წერს: „ტარიელის ქცევის ამ უარყოფითი შეფასების გამო პ. ცინცაძის წიგნში კ. კეკელიძე «მ ხ ი ლ ე - ბ უ ლ ი ა», როგორც «ჩამორჩენილი ფეოდალურ-რაინდული მორალის მქონე» პიროვნება“ (გვ. 278).

სინამდვილეში, თუ პოლ. ცინცაძის მსჯელობას მთლიანად გავეცნობით, ვნახავთ, იგი ლაპარაკობს არა კ. კეკელიძეზე, როგორც „ჩამორჩენილი მორალის მქონე პიროვნებაზე“, არამედ საკითხის განხილვის მეთოდებზე. აქ ერთმანეთთან დაპირისპირებულია ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ უ ლ და რ ე ა ლ უ რ ს ი ნ ა მ დ ვ ი ლ ზ ე დამყარებული თვალსაზრისები.

ამგვარი მიდგომები კიდევ უფრო ადვილად დასანახავია მეორე შემთხვევაში. მ. კარბელაშვილი გადაჭრით წერს: „საბჭოთა ტოტალიტარიზმის პირობებში ეს «ახლებური ინტერპრეტაცია» ვეფხისტყაოსნის საკვანძო მომენტების შეფასებაში დომინანტური გახდა და დღემდე მოაღწია. მაგრამ მას ჰყავდა, მართალია, მცირერიცხოვანი, მაგრამ კატეგორიულად

მოწინააღმდეგეებიც: ერთ-ერთი მათგანი იყო კორნელი კეკელიძე, რომელიც არასოდეს შერიგებია «ამ რეაბილიტაციას» და რომელმაც დასვა სრულიად კონკრეტული კითხვა: «იზიარებდა თუ არა რუსთაველი პრინციპს: მიზანი ამართლებს საშუალებას?» (გვ. 281).

ვინც ამას წაიკითხავს, ეგონება, ბატონი კორნელი ამ აფორიზმს იყენებს სასიძოს მკვლელობის ამორალურობის დასამტკიცებლად. სინამდვილეში იგი ეხება ფატმანთან ავთანდილის სქესობრივ კავშირს. აი, რას ამბობს კ. კეკელიძე მ. კარბელაშვილის მიერ ციტირების გარეშე დატოვებულ მითითებულ სტატიაში: „დამაფიქრებელია ინტერპრეტაცია ავთანდილისა და ფატმანის ურთიერთობისა: ეს ურთიერთობა, მკვლევარის (გიორგი ნადირაძის — ბ. დ.) აზრით, დასაძრახისი იქნებოდა, ის რომ არ იყოს ობიექტური მიზნით გამოწვეული ამბავი და გარემოების აუცილებელი შედეგი. მეორე მხრით, — იგი რომ არ იწვევდეს თვითონ ავთანდილის ზიზღსა და გულისწყრომას. რასაკვირველია, იგი იყო ნაკარნახევი გარკვეული მიზნით, მაგრამ, უნდა ვიკითხოთ: იზიარებდა თუ არა რუსთაველი პრინციპს: მიზანი ამართლებს საშუალებას?“¹¹

ამას იმიტომ აღვნიშნავ, რომ მეცნიერება ყველგან და ყველაფერში სიზუსტეს მოითხოვს. ისე კი ბატონი კორნელის ეს მიდგომა, შეიძლება სასიძოს მკვლელობის განსასჯელად მართლაც მიგვესადაგებინა, რადგან მომდევნო სტრიქონებში ის ხატაელების წინააღმდეგ ტარიელის პირველ ბრძოლას უსამართლობად მიიჩნევს: „მე ვფიქრობ, — წერს იგი, — რომ ვერც თუ ინდო-ხატაელთა პირველი ომია ჯეროვნად გამართლებული. როდესაც ამას ვამბობ, მხედველობაში მაქვს არა ჩვენი დროის «სამართლიანი» და «უსამართლო» ომები. (...) მართლაც, თუ ინდოელები, როდესაც საქმე მათ ეხება, უფლებას იტოვებენ ენერგიულად განაცხადონ ნესტანის პირით: «სპარსთა ვერა ვიქ ჭამასა, ჩემია მკვიდრი მამული, არ მივსცემ არცა დრამასა» და «ესე ამბად არ ეგების, — რომე სპარსნი გაგვიხასდინენ», რატომ ხატაელებს არ ჰქონიათ უფლება მსგავსი სიტყვები წარმოეთქვათ? მათ უნდათ პოლიტიკური დამოუკიდებლობა მოიპოვონ და მონობისაგან განთავისუფლდნენ. გამოდის, ასეთი სურვილი მათი მხრივ დანაშაულია, რისთვისაც ისინი სასტიკად ისჯებიან. ასეთი მიდგომა საკითხისადმი ხელს შეუწყობდა ქართველების თავდაცვის უნარს: ვისი «სახარაჯო» არ ყოფილა ძველად საქართველოში? მაშ, მათ ხელი უნდა აეღოთ პოლიტიკურ ბრძოლასა და თავდაცვაზე?“

აი, სწორედ ეს არის ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ უ ლ ი ნაწარმოების ა რ ა ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ უ ლ ი, არამედ განგენებულად, რეალურობაზე დამყარებული თვალსაზრისით განსჯა, რასაც პოლ. ცინცაძე ბა-

¹¹ კ. კეკელიძე, ეტიუდები..., X, თბ., 1968, გვ. 291; მისივე, რუსთაველოლოგიური ნარკვევები, კრებული შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა სოლომონ ყუბანეიშვილი, თბ., 1971, გვ. 280.

ტონ კორნელის ს ა მ ა რ თ ლ ი ა ნ ა დ უწუნებს და რასაც მ. კარბელაშვილი თავისი საკითხის გადასაჭრელად იყენებს.

პოლ. ცინცაძეს ნამდვილად აქვს მოუზომავი, საჩოთირო და მიუღებელი სიტყვები, ფრაზები და აზრებიც: რუსთაველმა „უარყო საგმირო მორალი“. ან დასკვნის სახით ნათქვამი: „ამრიგად, რუსთველი ტარიელს აქამოქმედებს არა ფეოდალური რაინდული თვალსაზრისით და მორალით, არამედ, სხვა უფრო მაღალი, გონივრული მოსაზრებით. ნესტან-დარეჯანი და ტარიელი რუსთველს ფეოდალურ-რაინდული მორალის მოღალატედ გამოჰყავს და ამამშია მთელი იდეური სიახლე და სიდიადე ამ მომენტ(ი)ს(ა)“ (გვ. 82).

მ. კარბელაშვილი სავსებით სწორად აღნიშნავს ამ ნაკლს, მაგრამ არასწორია აქედან გამოყვანილი მისი განზოგადებული დასკვნა: „თუ ამ სოფისტურ მსჯელობაში სიტყვათა რეალურ შინაარსს დავაზუსტებთ, გამოვა, რომ ვეფხისტყაოსნის ავტორმა უარყო ზოგადსაკაცობრიო მორალი, რომელიც მარადიული კატეგორიაა“ (გვ. 279).

მიუღებელია პოლ. ცინცაძის შეხედულება, თითქოს „ვეფხისტყაოსანში“ კოლიზიას მორალისა და ამორალურობის დაპირისპირება ქმნიდეს. ამ მხრივ ის, გარდა სასიძოს მკვლევლობისა, განიხილავს, აგრეთვე, ნესტან-დარეჯანის გათხოვების საკითხს. ვნახოთ ეს მსჯელობაც: „ვეფხისტყაოსნის« კოლიზიას ავტორის გარკვეული მსოფლმხედველობა უდევს საფუძვლად. მან უარყო საგმირო მორალი და მოგვცა ქალის ძლიერი პროტესტი ტრადიციული გათხოვების წინააღმდეგ. საერთოდ ამორალიზმს და, მეტადრე, ამორალურ კოლიზიას დიდი მნიშვნელობა აქვს ნაწარმოებისა და მწერლის შემოქმედებისათვის, რამდენადაც ის მით უპირისპირდება თავისი ხანის ტრაფარეტულ ან დახვეწებულ მორალურ შეხედულებებსა და მოქმედებებს. ამდენად ის არა ჩვეულებრივ უბრალო შეუმჩნეველ სახეს ატარებს, არამედ მორალურისა და ამორალურის ან ძველისა და ახლის დაპირისპირების ხასიათს. ასეთი დაპირისპირება მორალურისა და ამორალურის, ძველისა და ახლის სახით, დიდ სიცხოველეს აძლევს მხატვრულ ნაწარმოებს და წარმტაცად ხდის მას, რამდენადაც ეს დაპირისპირება მორალურისა და ამორალურის, ძველისა და ახლის ან უძველესისა და ძველის მარადიულ სახეს ატარებს. ამორალურის ეს დიდად მნიშვნელოვანი მომენტი, როგორც აღვნიშნეთ, «ვეფხისტყაოსნის» კოლიზიაშივეა ჩაქსოვილი დიდი ოსტატობით, როგორც ახალი ნოვატორული შეხედულება, რომელიც ძველ მორალს უპირისპირდება“ (გვ. 107-108).

ვიმეორებთ, ეს პოლ. ცინცაძის შთაბეჭდილება, ინტერპრეტაციაა, რაც, ჩვენი აზრით, გამართლებული არაა, თუნდაც იმიტომ, რომ ნესტანი არსად აპროტესტებს, ჩემს დაუკითხავად რატომ მათხოვებენო. „ვეფხ-

ისტყაოსანში“ ამაზე არვინ საუბრობს.

ახლა ვნახოთ, ამ არასწორი მოსაზრებიდან მ. კარბელაშვილს რა აზრი გამოაქვს და რა საითკენ მიჰყავს: „პ. ცინცადემ *volens – nolens*¹² პირდაპირ თქვა, რომ წიგნის დაწერის დროს – XX საუკუნის 30-იან წლებში ს ა ბ ჭ ო თ ა ტ ო ტ ა ლ ი ტ ა რ ი ზ მ ი ს პ ი რ ო ბ ე ბ მ ი ზ ნ ე ო ბ რ ი ვ ე კ ა ტ - ე გ ო რ ი ე ბ ი ს ს რ უ ლ ი გ ა დ ა ფ ა ს ე ბ ა – უ ფ რ ო ზ უ ს ტ ა დ კ ი გ ა უ ფ ა ს უ რ ე ბ ა – მ ო ზ - დ ა: მ ო რ ა ლ უ რ ი ქ ც ე ვ ა « ძ ე ლ ი ა », მ ა თ ი უ ა რ მ ყ ო ფ ე ლ ი ა მ ო რ ა ლ უ რ ო ბ ა კ ი – « ა ხ ლ ი, » ა ნ უ ა ხ ლ ი ს ა ბ ჭ ო თ ა დ რ ო ი ს კ უ თ ვ ნ ი ლ ე ბ ა ა: ე ს ი მ ტ რ ა გ ი კ უ ლ ი დ რ ო ი ს დ ა მ დ ა ა, რ ო მ ე ლ ი ც თ ა ვ ი ს დ ა უ ნ ე ბ ლ ი ე დ გ ა ა ც ხ ა დ ა წ ი ვ ნ ი ს ა ე ტ ო რ მ ა“ (გვ. 280).

სინამდვილეში იქ არსად „საბჭოთა დრო“ არც ნახსენებია და არც ნაგულისხმევი. დავუშვათ, რომ მ. კარბელაშვილის ამ ინტერპრეტაციას რაღაც გამართლება აქვს, საკითხავია, ასე „გასაშიფრავმა“ წინადადება, წინადადებებმა თუ აზრებმა მთელი რუსთველოლოგია თავის ჭკუაზე როგორ წაიყვანა?!

* * *

მ. კარბელაშვილი საკმაოდ ფართოდ იმოწმებს პოლ. ცინცადის წიგნზე გაიოზ იმედაშვილის მიერ გამოთქმულ უარყოფით შეფასებას, რომელსაც ეს ცნობილი და დამსახურებული რუსთველოლოგი 1941 წელს გამოცემულ თავის წიგნში „რუსთველოლოგია“ იძლევა. მართლაც, ბატონი გაიოზი მკაცრად და სამართლიანადაც აკრიტიკებს ამ წიგნს, მაგრამ არა იმ საკითხის — ტარიელის მიერ სასიძოს მიპარვით მოკვლის შეფასების — გამო, როგორც მ. კარბელაშვილი წარმოგვიდგენს, არამედ სხვა, ფილოსოფიური საკითხების, კერძოდ, შოთა რუსთველის სტოელოდ გამოყვანის გამო.

მ. კარბელაშვილი წერს: პოლ. ცინცადის წიგნს „გაიოზ იმედაშვილის შეფასებით, «სიზიფური შრომის ხასიათი აქვს»“ (გვ. 277). ბატონი გაიოზი მითითებულ ადგილას კი აღნიშნავს: „ავტორის მიერ წამოყენებულ დებულებას რუსთველის სტოელობის შესახებ და მთელ მის არგუმენტაციას რუსთველოლოგიაში სიზიფური შრომის ხასიათი აქვს“ (გვ. 173).

მ. კარბელაშვილს მოჰყავს გ. იმედაშვილის სიტყვები: „ამ წიგნში აღძრულ რუსთველოლოგიის საკვანძო რთულ საკითხებს, სამწუხაროდ, არ შეეფერება ავტორის ნაჩქარევი მსჯელობანი, რომლებიც ეყრდნობიან ყოველად გაუმართლებელ, დაუშვებელ ანალოგიებს, შემთხვევით დამთხვევებს, სპეციალური ლიტერატურის ტენდენციურ გამოყენებას ანდა უგულვებელყოფას და, ბოლოს რუსთველის მსოფლმხედველობის

¹² ნება-უნებურად, გინდა, არ გინდა — ზ. დ. (ლათინური ხატოვანი სიტყვა-თქმანი ქართული შესატყვისებით, შეადგინა აკაკი ურუშაძემ, თბ., 1987, გვ. 115)

მთლიანი სურათის მოცემას წინასწარ აღებული საკუთარი კონცეპციის შესაბამისად“ (გვ. 277).

ბატონი გაიოზის წიგნში ამ მსჯელობას უშუალოდ წინ უძღვის სიტყვები: „ავტორი აყენებს რ უ ს თ ა ვ ე ლ ი ს ს ტ ო ე ლ ა დ მი ჩ ნ ე ე - ი ს დებულებას“ და შემდეგ მოდის დამოწმებული ციტატა: „ამ წიგნში ...“: ციტატა კი გრძელდება: „ავტორის ძირითადი ცდა რ უ ს თ ვ ე ლ ი ს ს ტ ო ე ლ ა დ გ ა მ ო ყ ვ ა ნ ი ს ა ე მყარება...“ და აღნიშნავს, რასაც ემყარება (გვ. 170).

მ. კარბელაშვილი აგრძელებს გ. იმედაშვილის სიტყვებს: „ახევე უძღურია ავტორი ვეფხისტყაოსნის მხატვრული კონსტრუქციის დადგენაში და ისტორიულ-ლიტერატურულ პრობლემათა გაგებაში. აქაც მას ახასიათებს ეკლექტიზმი და არა თანმიმდევრულობა“ (გვ. 277).

ახლა ჩავხედოთ ბატონი გაიოზის წიგნს. ამ შეფასების დამადასტურებელ მაგალითად ის ასახელებს იმ შეუსაბამობას, როდესაც პოლ. ცინცაძე დ. ჩუბინაშვილისა და ნ. მარის შეხედულებებს შორის კავშირს ამყარებს და ერთმანეთის მორიგებას ცდილობს: „მაგ., ვეფხისტყაოსნის ალევორიული მნიშვნელობის გაგებაში ის ჩუბინაშვილის მოძველებული აზრებით იკვებება, მაშინ როდესაც ვეფხისტყაოსნის იდეის და რუსთველის პიროვნების გაგებაში მარს ეყრდნობა, თუმცა, ამავე დროს, პოემის კოლიზიის დასაწყისად მძინარე სასიძოს მოკვლის მიჩნევით, ან კიდევ მეგობრობასა და მიჯნურობას შორის წინააღმდეგობის არარსებობის მტკიცებით, უგულვებელჰყოფს მარის შეხედულებას ვეფხისტყაოსნის ძირითად იდეაზე (მარის უკანასკნელი დებულება, რომ ვეფხისტყაოსანი არის არა მიჯნურობის, არამედ მეგობრობის ამსახველი ნაწარმოები)“ (გვ. 173).

ღიახ, აქ „მძინარე სასიძოს მოკვლა“ კი არის ნახსენები, მაგრამ გ. იმედაშვილი მის ზნეობრივ შეფასებაზე კი არ მსჯელობს, არამედ პოლ. ცინცაძეს იმას საყვედურობს, რომ იგი სხვათა შეხედულებებს არასწორად აკავშირებს ერთმანეთთან და „კოლიზიის დასაწყისად“ ამ მკვლევლობას ასახელებს.

აი, ასეთია დასმული კუთხით განხილული პოლ. ცინცაძის წიგნის რაობა და მისი კრიტიკა. იგი შორსაა ობიექტურობიდან და მას საფუძვლად უძევს თვითნებურად გაგებული და ერთმანეთთან ამგვარადვე დაკავშირებული სხვადასხვა შინაარსის მქონე ფრაზები და წინადადებები.

* * *

კონფერენციის მასალებში წარმოდგენილ სტატიაში „ტარიელის რეაბილიტაციის თეორიის“ საფუძვლად მიჩნეული და „განხილულია“ მხოლოდ პოლ. ცინცაძის წიგნი, ხოლო „ლიტერატურულ ძიებანში“ გამოქვეყნებულ სტატიაში, რომელსაც ზემოთ შევეხეთ, დამატებუ-

ლია ალექსანდრე ბარამიძის ნაშრომი „ტარიელი“, რომელიც პირველად დაიბეჭდა 1938 წელს გამოსულ წიგნში „რუსთაველის კრებული“ (გვ. 85-106) და შემდეგ რამდენიმეჯერ გამეორდა (თუ სად და რა ენებზე, ბატონი ალექსანდრე ქვემორე დასახელებულ სტატიამი თავად აღნიშნავს). ქალბატონი მარიამის სტატიამი ეს ნარკვევი მხოლოდ დასახელებულია და არაა ნაჩვენები და გაანალიზებული, რაზე და როგორაა მასში მსჯელობა. ამიტომ ბატონი ალექსანდრეს ამ ნაშრომს არც მე განვიხილავ, ოღონდ რამდენიმე ფაქტს აღვნიშნავ.

ალ. ბარამიძე ნამდვილად ეხება და გადაჭრით აკრიტიკებს კ. კეკელიძის „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ მეორე ტომის პირველი გამოცემის დამოწმებულ ამონაწერში წამოჭრილ შეხედულებებს. მასთან ერთად ასევე პრინციპულად უარყოფს სხვათა (ნ. გულაკის, იუსტ. აბულაძის, მ. კელენჯერიძის, ი. ჯაბადარის...) მიერ გამოთქმულ ტარიელის დამამცირებელ მოსაზრებებს და მისთვის დამახასიათებელი სიღრმითა და სიფართოვით ასაბუთებს მათ მიუღებლობას.

პოლ. ცინცაძის წიგნს არა, მაგრამ ალ. ბარამიძის ნაშრომს კი შეეძლო (და შეძლო კიდევაც) ზეგავლენა მოეხდინა ტარიელის სახის მეცნიერულ გაგებაში. ამიტომ, ვლადიმერ ნორაკიძე ტარიელის სახის „რეაბილიტაცია“ უკავშირებს არა პოლ. ცინცაძეს, არამედ სწორედ ალ. ბარამიძეს.

ვინც ბატონი ალექსანდრეს ამ ნაშრომს წინასწარ შემუშავებული აზრით კი არა, მიუკერძოებლად წაიკითხავს, იქ ვერაფერს ნახავს ისეთს, მასში საბჭოთა იდეოლოგიის ზეგავლენის რაიმე ნასახი ჩანდეს.

კი, ბატონ ალექსანდრეზეც დამთრგუნველად მოქმედებდა საბჭოთა რეჟიმი. ამაზე თავის მოგონებებში თვითონაც წერს და მისგან და მისი დიდებული მეუღლე ნინო ელიაშვილისაგან პირადად მომისმენია, რომ იმ წლებში თავიანთ სახლთან ყოველი მანქანის გაჩერებაზე რა შიშსაც განიცდიდნენ, მაგრამ ტარიელის სახის იმნაირი გაგება, როგორცაღ მ. კარბელაშვილი გვთავაზობს, არც საბჭოთა ხელისუფლებას სჭირდებოდა და ამის მოთხოვნას მისგან არც ალ. ბარამიძე გრძნობდა.

რადგან აქ გამბედაობაზე ჩამოვარდა საუბარი, უთუოდ ყურადღებას იპყრობს ბატონი ალექსანდრეს პრინციპულობა, რომ მან, ჯერ კიდევ ახალგაზრდამ, გვერდი არ აუარა თავისი უდიდესი მოამაგისა და, თამამად შემიძლია ვთქვა, უსაყვარლესი მასწავლებლის, კ. კეკელიძის, მცდარ თვალსაზრისსა და პირუთვნელად შეაფასა იგი.

როცა ამ გამოგონილ საკითხებზე ღია კარებს ვამტკრევთ, საკითხავია, შემდეგ როგორ უყურებდნენ ყოველივე ამას ალექსანდრე ბარამიძე და კორნელი კეკელიძე?

ალ. ბარამიძე მოესწრო კომუნისტური რეჟიმის დამხობას. თავის მოგონებათა ორ წიგნში, რომელთაგან პირველი ორჯერ გამოიცა, ბევრი

რამ გვიამბო ისეთი, რასაც ადრე ვერ ბედავდა, მათ შორის სამეცნიერო საქმიანობის შესახებაც. მაგრამ ტარიელის სახის გაგებაში რაიმე არსად შეუცვლია ან დაუმატებია. პირიქით, მას ბოლომდე იცავდა. გარდაცვალებამდე რამდენიმე თვით ადრე იგი აქვეყნებს წერილს, „მცირეოდენი განმარტება“, სადაც აკრიტიკებს გურამ შარაძეს, რომელმაც აღნიშნული პრობლემის გადაჭრაში მის მოცილედ თუ მოწილედ ისიდორე მანწყავა დაასახელა¹³.

კიდევ უფრო მთავარია აღნიშნული კრიტიკისადმი თავად კ. კეკელიძის დამოკიდებულება!

სიმართლესთან არავითარი კავშირი არა აქვს მ. კარბელაშვილის განცხადებას, რომ „*კორნელი კეკელიძე არასოდეს შერიგებია ამ (ტარიელის — ბ. ღ.) «რეაბილიტაციას»*“ (გვ. 281). ნამდვილად კი მან მიიღო კრიტიკა და ტარიელის აღნიშნული უარყოფითი დახასიათება შემდეგ გამოცემული თავისი ნაშრომებიდან თითქმის მთლიანად ამოიღო და აღარსად გაუქმებია იგი.

* * *

დასასრულ განვიხილოთ კიდევ ერთი „ინტერტექსტობრივი“ გამოვლინება, რომელიც კონფერენციის მასალებში დაბეჭდილ სტატიაში ჟღერს (დიახ ჟღერს!). მ. კარბელაშვილი ამ წერილს ასე ამთავრებს: „*რუსთაველი ვეფხისტყაოსნის მკითხველს «საქმეს საჭოჭმანოს» უჩენს, მორალური არჩევანის წინაშე აყენებს, სცდის მას და მისი სულის ზუსტ ანაბეჭდს იღებს, რათა უთხრას: ადამიანო, შეიცან თავი შენი და სახელმწიფო შენი!*“ მიუთითებს 1991 წელს მ. ევლოშვილის ფსევდონიმით გამოქვეყნებულ თავის სტატიას და აგრძელებს: „*მაშინ ამაზე მეტს ვერ დაეწერდი, ახლა ვაზუსტებ: შოთა რუსთაველმა თავის ყოველ მკითხველს მოგვმართა: თუ შენ ადამიანის სიცოცხლე არაფრად გიღირს, იცოდე, ტოტალიტარულ-ტირანული სახელმწიფოს მოქალაქე ხარ! შენც შენი სახელმწიფოს მსგავსად დაუნდობელი გამხდარხარ! დაფიქრდი!*“ (გვ. 281).

უთუოდ მახვილად დაწერილია, მაგრამ სიმართლისაგან ძალიან შორსა დგას, იმდენად, რომ კომანტარები ზედმეტია. ოღონდ ერთი მაინც საკითხავია: 1991 წელს „ტოტალიტარულ-ტირანული სახელმწიფო“ აღარ იყო და ამის დაწერა მაშინ რატომ არ შეიძლებოდა?!

სულ ბოლოს ვიტყვი: ე. წ. ტარიელის რეაბილიტაცია საბჭოთა რეჟიმს არ უკავშირდება, მაგრამ, სიმართლეს თუ თვალს გაუვსწორებთ, „ინტერტექსტობრივი“ მეთოდით ქართული კლასიკური ლიტერატურის კვლევ-ძიება კი წინა ხელისუფლების ადმინისტრაციული ძალისხმევით

¹³ ვაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 18 მარტი, 1994, გვ. 2.

გამოვლინება და შედეგებია!

* * *

ჩვენი დასკვნებია:

1. არ არის გამართლებული მარიამ კარბელაშვილისა და მავანთა მეთოდი, როდესაც „ვეფხისტყაოსანში“ ასახულ მკვლევარებს, სახელდობრ, ტარიელის მიერ ზვარაზმშაპის ძის მკვლელობის ზნეობრიობას პოემისაგან განყენებულად, არა ლიტერატურული, არამედ, ქრისტიანული რელიგიისა და, საერთოდ, ზოგასაკაცობრიო თვალსაზრისით განიხილავენ.

2. „ვეფხისტყაოსანი“ საერო თხზულებაა. მასში აღწერილი მკვლევარები ასახავს რეალურ საერო ცხოვრებას. ისინი ყოველთვის მოტივირებულია და მთავარი გმირების, მათ შორის ტარიელის, მიერ ზვარაზმშაპის „უდანაშაულო“ ძის მიპარვით მკვლელობა არც მისი მთავარი პერსონაჟებისა და არც მწერლის, შოთა რუსთველის, მიერ უსამართლობად, მეტადრე, ცოდვად დასახული და დაგმობილი არ არის, პირიქით, ღვთის ნების აღსრულებად არის მიჩნეული.

3. არასწორია და თვითნებობა „ვეფხისტყაოსნის“ ე. წ. *დანაშაულისა და სასჯელის* კუთხით შეფასება — სასიძოს მკვლელობის შემდეგ ნესტან-ტარიელის თავგადასავალი, წვალება და წამება მწერლის მიერ მონანიებად, განსაწმედელ საშუალებად მიჩნევა.

4. უადრესად სუბიექტური და მაცდურია „ინტერტექსტობრივი“ მეთოდით ქართული კლასიკური მწერლობის განხილვა. სიმართლეს არ შეეფერება მოსაზრება, თითქოს ჟამთააღმწერლის საისტორიო თხზულებაში აღწერილი მკვლელობა, მორალური თვალსაზრისით, „ვეფხისტყაოსანს“ ეხმაურებოდეს და მასთან რაიმე ორგანული კავშირი ჰქონდეს.

5. სიმართლესთან არავითარი შეხება არა აქვს შეხედულებას, თითქოსდა ტარიელის მხატვრული სახის ინტერპრეტაციის ჩამოყალიბებაში რაიმე ზეგავლენა საბჭოთა წყობასა და მის იდეოლოგიას მოეხდინოს. ინტერტექსტობრივი და სხვა სტრუქტურალისტური ლიტერატურულ-თეორიული თვალსაზრისით, მეთოდებით ქართული კლასიკური ლიტერატურის განხილვა კი, რომელმაც ჩვენში ამ ბოლო ხანს აკადემიზმი შეცვალა და ლიტერატურათმცოდნეობას შავი ჭირივით მოედო, უშუალოდ სახელმწიფო-სამთავრობო ზეგავლენითა და შეუპოვარი ძალისხმევით მოხდა და ხდება.